

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ІЗМАЇЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Кафедра дошкільної та початкової освіти

ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОЇ МОТИВАЦІЇ УЧІННЯ МОЛОДШИХ
ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Кваліфікаційна робота здобувача
освітнього ступеня: магістр
спеціальності:

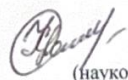
013 Початкова освіта

(шифр і назва спеціальності (спеціалізації, предметної спеціальності))

освітньої програми: Початкова освіта. Інклюзивна освіта
(назва освітньої програми)

 Хмельниченко Мар'яни Олегівни
(прізвище, ім'я, по батькові здобувача вищої освіти)

 Керівник - доц. Звекова В.К.
(науковий ступінь, вчене звання, прізвище, ініціали)

 Рецензент - проф. Кічук А.В.
(науковий ступінь, вчене звання, прізвище, ініціали)

Робота допущена до захисту

на засіданні кафедри дошкільної та початкової освіти
(назва випускової кафедри)

протокол № 7 від «15» грудня 2025 р.

Завідувач кафедри:

[підпис] Жанова Д.В.
(підпис) (прізвище, ініціали)

Робота пройшла
публічний захист на
відкритому засіданні ЕК
«26» грудня 2025 р.

Оцінка 90 відмінно
(за стобальною шкалою) (за традиційною шкалою)

Голова ЕК

[підпис] Гуменюк М.І.
(підпис) (прізвище, ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОЇ МОТИВАЦІЇ УЧІННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ.....	8
1.1. Сучасні наукові підходи до формування позитивної мотивації навчання у молодших школярів.....	8
1.2. Поняття навчальної мотивації в психологолого-педагогічній науці.....	15
1.3. Роль вчителя і родини у формуванні позитивного ставлення до навчання.....	24
Висновки до розділу I.....	33
РОЗДІЛ II. ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАЛЬНОЇ МОТИВАЦІЇ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	35
2.1. Вплив воєнного стану на емоційно-мотиваційну сферу молодших школярів.....	35
2.2. Форми та методи підтримки навчальної мотивації в умовах воєнного стану.....	39
2.3. Позитивні приклади адаптивних освітніх практик.....	45
Висновки до розділу II.....	51
Розділ III. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОЇ МОТИВАЦІЇ УЧІННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ.....	54
3.1. Діагностика рівня навчальної мотивації учнів початкових класів.....	54
3.2. Організація і проведення формувального експерименту.....	58
3.3. Рекомендації по формуванню мотивацій спільної навчальної діяльності школярів.....	65
Висновки до розділу III.....	71
Загальні висновки.....	72
Список використаних джерел і літератури.....	74
Додатки	82

ВСТУП

Актуальність: В умовах воєнного стану українська освіта переживає значні виклики, що безпосередньо впливають на емоційний стан і мотивацію учнів. Особливо вразливою категорією є молодші школярі, для яких навчання є не лише процесом здобуття знань, а й важливою складовою соціалізації та емоційного розвитку. Психоемоційна нестабільність, вимушене переміщення, розлука з близькими, відсутність сталого освітнього середовища - усе це знижує внутрішню навчальну мотивацію дітей.

У таких умовах особливої актуальності набуває проблема формування позитивної мотивації до навчання у молодших школярів - як чинника збереження психологічного здоров'я, адаптації до змін та розвитку ключових життєвих компетентностей. Має особливу актуальність і практичну значущість, оскільки саме мотиваційна сфера забезпечує емоційну стабільність, стійкість до стресу та бажання продовжувати освітній процес у складних обставинах. Отже, у сучасних умовах воєнного стану в Україні особливої ваги набуває питання підтримки та розвитку мотивації до навчання у молодших школярів - найбільш вразливої категорії учнів, які перебувають на початковому етапі формування своїх пізнавальних, емоційних і соціальних навичок. Воєнний стан супроводжується значним стресом, невизначеністю, змінами в освітньому процесі (перехід на дистанційне або змішане навчання, порушення рутинних режимів), що негативно впливає на емоційний стан дітей та їхню здатність концентрувати увагу і засвоювати нові знання.

Позитивна мотивація до навчання є одним із ключових факторів, що забезпечує успішність освітнього процесу, розвиток інтересу до пізнання, формування внутрішньої потреби в навчанні. В умовах воєнного стану створення та підтримка позитивної мотивації набуває особливого значення, оскільки допомагає дітям подолати психологічні бар'єри, адаптуватися до нових реалій та зберегти віру у власні сили.

Мотивація завжди відігравала ключову роль у педагогіці, виступаючи основою ефективного навчання та всебічного розвитку особистості. У

Національній доктрині розвитку освіти акцентується увага на формуванні світоглядної позиції учнів і розвитку їх творчих здібностей. Варто зазначити, що мотиваційна складова є надзвичайно важливою частиною навчально-виховного процесу, особливо у початковій ланці освіти, де закладаються основи пізнавального інтересу до різних предметів.

Питання мотивації навчання досліджували багато вітчизняних і зарубіжних науковців. Значний внесок у вивчення цього явища зробили В. Андрущенко, Н. Бахмат, Т. Бучинська та інші. Засновник вітчизняної педагогіки К. Д. Ушинський ще в ХІХ столітті звертав увагу на важливість зацікавлення учнів у навчанні.

Сьогодні фахівці у галузі освіти все частіше фіксують тенденцію до зниження навчального інтересу в учнів, зокрема в молодшому шкільному віці. Відтак, формування позитивної мотивації до навчання розглядається як ключовий чинник успішного функціонування гуманітарної освіти, що спрямована на утвердження духовності та виховання національної ідентичності.

Саме в початковій школі закладається основа для розвитку в учнів сталого інтересу до навчання. Багаторічна практика роботи з питання формування навчальної мотивації свідчить про актуальність постійного осмислення та вдосконалення підходів до цього процесу. З огляду на це, виникає об'єктивна потреба у дослідженні шляхів підвищення рівня мотивації молодших школярів, що є надзвичайно важливою умовою ефективної початкової освіти.

Наукове дослідження механізмів формування позитивної мотивації у молодших школярів, а також розробка ефективних методик і педагогічних умов для її підтримки є актуальним завданням, що має практичне значення для освітян, психологів, батьків та суспільства в цілому. Удосконалення мотиваційної складової навчання сприятиме не лише підвищенню якості освіти, а й забезпеченню психоемоційного благополуччя дітей у складних соціально-політичних умовах.

Так, ця тема є вкрай актуальною: вона поєднує важливі виклики сьогодення - вплив війни на дітей, потребу в позитивній мотивації та дієві педагогічні рішення. Визначення ефективних стратегій допоможе повернути учнів до активного, зацікавленого навчання, що є важливо не лише для нинішнього часу, а й для майбутнього відбудови.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити педагогічні умови формування позитивної мотивації учіння молодших школярів в умовах воєнного стану.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати науково-педагогічну літературу з проблеми навчальної мотивації молодших школярів.
2. Визначити особливості впливу воєнного стану на мотиваційну сферу дітей молодшого шкільного віку.
3. Описати ефективні методи та прийоми мотивації до навчання в умовах психоемоційної нестабільності.
4. Розробити та апробувати комплекс педагогічних заходів для підтримки позитивної мотивації учіння.

Об'єкт дослідження: процес навчальної діяльності молодших школярів.

Предмет дослідження: педагогічні умови формування позитивної мотивації учіння в умовах воєнного стану.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості застосування сформульованих педагогічних умов у практиці початкової школи для підвищення мотивації до навчання в молодших школярів у період воєнного стану.

Апробація результатів дослідження відбувалась шляхом участі магістрантки у чотирьох конференціях:

- ✓ X Всеукраїнська науково-практична конференція «НАУКОВИЙ ПОШУК СТУДЕНТІВ ТА АСПРАНТІВ ХХІ СТ.: сучасні проблеми та тенденції розвитку гуманітарних і соціально економічних наук» з

нагоди Всесвітнього дня науки в ім'я миру та розвитку (15 листопада 2024 р., м. Ізмаїл); [prohrama-konferenciyi-20241.pdf](#)

- ✓ XIV Всеукраїнська науково-практична конференція «здоровязбережувальне спрямування освіти у підготовці фахівців гуманітарного профілю: проблемні питання та шляхи їх розв'язання (м. Ізмаїл, 24 квітня 2025 р.); (сертифікат)
- ✓ IV Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні питання розвитку науки та освіти» (м. Львів, 9-10.02.25 р.). [BD%D0%B8%D0%BA%20\(1\).pdf](#)
- ✓ Всеукраїнська науково-практична інтернет – конференція «Нові педагогічні виміри професійного розвитку майбутніх учителів: сучасні реалії та виклики (14 листопада 2025 року, м. Запоріжжя),сертифікат
<https://drive.google.com/drive/folders/1fbbEbVYssXm2Tu9CuSgO8rnR91zmPAdu>

Структура роботи: кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел із 71 найменувань та додатків. Повний обсяг роботи становить 87 сторінок, обсяг основного тексту 73 сторінки. Робота містить 7 таблиць та 1 рисунок.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОЇ МОТИВАЦІЇ УЧІННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

1.1. Сучасні наукові підходи до формування позитивної мотивації навчання у молодших школярів

Мотивація завжди посідала ключове місце у педагогіці, виступаючи основою навчального процесу та важливою передумовою для всебічного розвитку особистості. У Національній доктрині розвитку освіти акцент робиться на формуванні цілісного світогляду та розвитку творчого потенціалу здобувачів освіти. Зазначимо, що мотиваційна складова є одним із головних елементів будь-якої освітньої діяльності, особливо у початковій школі, де формуються основи ставлення дитини до навчання [7].

Проблематика застосування різноманітних мотиваційних засобів активно досліджувалась багатьма науковцями, серед яких В. Андрущенко [1], Н. Бахмат [2], І. Бех [4], Т. Бучинська [11], І. Бойко [12], А. Волянчук [18], А. Засенко [34], Н. Гузій [23] та інші.

Сьогодні багато освітян відзначають тенденцію до зниження інтересу школярів до навчання, що проявляється вже на початковому рівні. Формування позитивної мотивації до навчальної діяльності набуває особливої актуальності, оскільки сприяє ефективному вирішенню завдань гуманітної освіти, розвитку духовності та вихованню української ідентичності.

Саме початкова школа є тим етапом, де закладається основа для реалізації цих освітніх цілей. Багаторічна педагогічна практика з питань формування навчальної мотивації свідчить про потребу постійного осмислення підходів та орієнтирів, на які має спиратися сучасний педагог. У зв'язку з цим метою нашого дослідження є вивчення шляхів підвищення рівня навчальної мотивації учнів молодшого шкільного віку, що обумовлює актуальність обраної теми та її важливість для початкової освіти.

Проблема формування позитивної навчальної мотивації у молодшому шкільному віці є предметом активного дослідження в педагогіці та психології.

Різні наукові школи пропонують свої концептуальні підходи до розуміння та стимулювання цього процесу.

Особистісно орієнтований підхід (О. Я. Савченко [50], І. Д. Бех [4]) передбачає врахування індивідуальних особливостей кожної дитини, її потреб, схильностей і внутрішніх мотивів. Основна ідея – мотивація формується в умовах, коли учень відчуває себе суб'єктом навчальної діяльності, а не об'єктом педагогічного впливу [26].

Компетентнісний підхід, що реалізується у новій українській школі (НУШ), зосереджується на формуванні ключових компетентностей, зокрема - уміння вчитися впродовж життя. Мотивація тут постає як компонент саморозвитку та самореалізації, який формується в контексті реальних життєвих ситуацій і практичної діяльності.

Актуальність формування комунікативних здібностей педагогів посилюється в умовах оновлення змісту освіти в Україні, що здійснюється відповідно до положень доктрини національного розвитку освіти. Основна мета цієї доктрини – розвиток мовної особистості через удосконалення стандартів усного та писемного мовлення, а також формування здатності ефективно використовувати мовні засоби в різних професійних контекстах. Вимоги до мовленнєвого розвитку також враховані у новій редакції Національного стандарту базової освіти.

З огляду на специфіку професії, діяльність учителя є багатогранною та включає дидактичний, пізнавальний, науковий, методичний і соціально-комунікативний компоненти. Викладач як представник науково-педагогічної сфери реалізує свою професійну діяльність через різні види взаємодії, де важливу роль відіграє саме комунікативний аспект. Професійне спілкування виступає ключовим інструментом для досягнення педагогічних та наукових цілей і забезпечує ефективну взаємодію між усіма учасниками освітнього процесу. Особливо важливо це у професійних середовищах, де спілкування ґрунтується на експертному обміні думками, дискурсі та колегіальній співпраці з учнями і колегами. У цьому контексті комунікативна діяльність

вважається однією з визначальних характеристик професії, зокрема для науково-педагогічних працівників, оскільки вона є соціально зумовленою.

Професійна діяльність викладача є цілісною системою, яка потребує як технічної, так і психологічної компетентності – зокрема, професійної як інструменту реалізації функцій в освіті. На основі загально визнаних наукових підходів та нормативних документів (зокрема Національного стандарту освіти України), компетентність розглядається у трьох основних площинах: знання та досвід, які вже набуті людиною; результативність професійної діяльності; особистісна здатність, що включає знання, досвід, цінності та установки, і використовується в навчальному процесі для розв'язання як практичних, так і теоретичних завдань [2].

Аналіз літературних джерел та результати теоретико-експериментальних досліджень дозволили визначити комунікативну компетентність як складне, структуроване поєднання знань та вмінь, що спрямоване на досягнення конкретних комунікативних цілей і результатів у процесі професійної взаємодії. Ця компетентність виступає як психологічний інструмент, необхідний для спілкування, професійної діяльності та самореалізації педагога.

Для ефективного розв'язання комунікативних завдань – таких як передача інформації, взаєморозуміння, емоційна взаємодія, оцінювання, організація та контроль спільної діяльності – професійне спілкування викладача має включати:

Єдиний тезаурус – спільну мову, понятійний апарат, систему смислів, емоційно забарвлене й стилістично доречне мовлення, міміку, жести, вербальні й невербальні стратегії, які інтегрують комунікативну взаємодію.

Емоційну чутливість – здатність до емпатії, розвиток емоційного інтелекту, вміння розпізнавати та розуміти емоційний стан співрозмовника, а також контролювати власні емоції.

Комунікативну співпрацю – налаштованість на діалог, позитивне ставлення до партнерів, заохочення до активної участі в розмові, прагнення до взаєморозуміння, що забезпечує інтерактивну взаємодію.

Усе це є основою для ефективного професійного спілкування та важливим фактором у підготовці майбутніх викладачів.

Ігровий та інтерактивний підхід також визнається ефективним у мотиваційному розвитку молодших школярів. Згідно з дослідженнями О. Пометун [45], гра є провідним видом діяльності в цьому віці, а отже – основою для формування інтересу до навчання.

Емоційно-ціннісний підхід (В. Моляко) базується на тому, що мотивація має емоційне підґрунтя. Ситуації радості, успіху, підтримки та прийняття створюють сприятливе тло для позитивного ставлення до навчання [40].

Усі підходи сходяться в одному: мотивація – це динамічна, змінна характеристика, яка залежить від стилю взаємодії педагога з учнем, від рівня підтримки з боку родини, від освітнього середовища та зовнішніх умов, зокрема суспільних потрясінь (таких як війна).

Таким чином, формування позитивної мотивації у молодших школярів вимагає системного, науково обґрунтованого підходу, що враховує як вікові, так і соціокультурні особливості дітей.

Серед багатьох факторів, що впливають на ефективність освітнього процесу, позитивна навчальна мотивація визнається ключовою умовою якісного засвоєння знань у молодшому шкільному віці. Сучасні дослідники й практики пропонують низку підходів до формування мотивації, які базуються на психологічних особливостях дітей цього віку, а також на вимогах нової української школи.

Особистісно орієнтований підхід: Цей підхід передбачає пріоритет інтересів, потреб та особистих якостей учня в організації навчального процесу. Учень розглядається як активний учасник навчальної діяльності, а не пасивний споживач знань. «Навчання має не лише передавати знання, а й формувати особистість, яка здатна до самостійного мислення і дії» [7].

Приклад з практики: Учитель початкових класів під час вивчення теми з природознавства пропонує дітям обрати міні-проект на тему, яка їм найбільше цікава (наприклад, "Як росте мій улюблений фрукт?" або "Моя улюблена тварина"). Діти самостійно шукають інформацію, малюють і презентують матеріал, відчуваючи значущість власного внеску.

Діяльнісний підхід: Основна ідея – мотивація формується в процесі активної, усвідомленої, цілеспрямованої діяльності, яка має результат, що важливий для самої дитини. «Людина не просто пізнає світ, вона змінює його через діяльність» (С. Л. Рубінштейн) [3].

Приклад з практики: Під час уроків математики вчитель пропонує дітям виконувати практичні завдання (рахувати іграшки, гроші, продукти), що викликає у них інтерес, оскільки пов'язане з реальним життям.

Компетентнісний підхід (НУШ): Цей підхід передбачає формування в учнів не тільки знань, але й умінь та навичок, які потрібні в повсякденному житті. Він орієнтований на розвиток самостійності, критичного мислення та вміння вчитися.

Приклад з практики: Учитель пропонує дітям створити спільну настільну гру на основі пройденої теми. Таким чином розвивається не лише інтерес, а й комунікативні навички, творчість, ініціативність.

Емоційно-ціннісний підхід: Суть підходу – врахування емоційного стану учнів, створення атмосфери довіри, підтримки, позитивного підкріплення. «Тільки емоційно позитивне ставлення до навчання стимулює глибоку й стійку пізнавальну активність» (В. Моляко) [40].

Приклад з практики: Учитель використовує «схемку настрою» на початку уроку, де діти обирають картку з відповідним смайликом, описуючи свій настрій. Учитель, зважаючи на емоційний стан класу, коригує темп і методику уроку.

Табл.1.1.

Порівняльна таблиця сучасних підходів до формування мотивації

№	Підхід	Ключова ідея	Механізм мотивації	Приклад використання
1.	Особистісно орієнтований	Урахування індивідуальних особливостей дитини	Інтерес, внутрішня мотивація	Індивідуальні мініпроекти, свобода вибору
2.	Діяльнісний	Мотивація через активну діяльність	Практична значущість знань	Задачі з реального життя, робота в парах
3.	Компетентнісний (НУШ)	Формування життєвих компетентностей	Усвідомлення корисності знань	Створення навчальних ігор, інтегровані уроки
4.	Емоційно-ціннісний	Позитивна емоційна атмосфера	Підтримка, позитивне підкріплення	Скринька настрою, слова підтримки, ритуали успіху

У сучасній педагогічній науці мотивація навчання розглядається як один із ключових факторів успішного освітнього процесу. Особливої уваги набуває формування позитивної мотивації до навчання у молодших школярів, оскільки саме в цьому віці закладається основа ставлення до пізнавальної діяльності, формується інтерес до навчання, розвивається внутрішня мотивація.

Аналіз сучасних наукових підходів свідчить про міждисциплінарний характер дослідження мотивації. До найбільш поширених підходів належать:

Особистісно-орієнтований підхід, який акцентує увагу на індивідуальних потребах, здібностях і потенціалі кожної дитини. Він передбачає створення умов, за яких учень відчуває власну значущість, має змогу самореалізуватися, проявити ініціативу. У межах цього підходу навчання набуває особистісного сенсу для дитини, що сприяє формуванню внутрішньої мотивації.

Діяльнісний підхід базується на тому, що мотивація розвивається у процесі активної навчальної діяльності. Цей підхід вимагає залучення учнів до практичної роботи, дослідницької діяльності, ігрових і проектних форм навчання. Саме через діяльність відбувається засвоєння знань і формування пізнавального інтересу.

Когнітивний підхід зосереджений на інтелектуальному розвитку дитини, її здатності розуміти, аналізувати, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки. Він передбачає формування в учнів навчальних стратегій, усвідомлення цілей і результатів навчання, що, своєю чергою, стимулює позитивне ставлення до пізнання.

Гуманістичний підхід підкреслює значущість емоційного благополуччя дитини, визнання її унікальності, створення доброзичливої і підтримуючої атмосфери в освітньому середовищі. Позитивний емоційний фон сприяє зниженню тривожності та розвитку позитивного ставлення до навчального процесу.

Компетентнісний підхід, актуалізований у контексті сучасної реформи освіти в Україні, орієнтований на формування ключових і предметних компетентностей, серед яких важливе місце посідає вмотивованість до навчання та вміння вчитися. Діяльність учня в цьому підході набуває практичного значення, а мотивація формується через усвідомлення користі знань для життя.

Сучасні вчені, зокрема О. Савченко [51], І. Бех [4], С. Коваленко [36], наголошують на важливості врахування вікових психологічних особливостей молодших школярів. Мотиваційна сфера дітей цього віку є ще нестійкою, залежною від зовнішніх чинників, тому особливої ролі набуває вчитель, який має виступати мотиватором, партнером і наставником. Також важливо залучати батьків до навчального процесу, підтримуючи в дитини позитивне ставлення до школи та пізнання.

Отже, ефективне формування позитивної мотивації учіння можливе лише за умов поєднання різних підходів, системної роботи педагогів, сім'ї та

урахування індивідуальних особливостей кожного учня. Саме такий комплексний підхід сприяє гармонійному розвитку особистості молодшого школяра, його самореалізації та підготовці до навчання впродовж життя.

Таким чином, сучасні наукові підходи до формування позитивної мотивації учіння у молодших школярів демонструють різні, але взаємодоповнювальні вектори: індивідуалізацію, діяльність, емоційність, практичну значущість знань. Успішна реалізація цих підходів можлива лише за умови гуманістичної педагогічної позиції вчителя, гнучкої організації навчального процесу, а також готовності до змін в умовах викликів сьогодення, зокрема в умовах воєнного стану.

1.2. Поняття навчальної мотивації в психологолого-педагогічній науці

Державний стандарт початкової освіти встановлює вимоги до обов'язкових результатів навчання та формування компетентностей учнів за кількома напрямками:

– Особистісно-орієнтований напрям акцентує увагу на готовності та здатності учнів до саморозвитку, формуванні навчальної мотивації, пізнавального інтересу, а також на розвитку ціннісно-сміслових орієнтирів, що відображають індивідуальність дитини, її соціальні компетенції та риси особистості. Також важливим є формування засад громадянської ідентичності.

– Міжпредметний напрям передбачає опанування ключовими компетентностями, які забезпечують здатність до ефективного навчання. Характерними ознаками цих компетентностей є універсальність, міждисциплінарність, багатовимірність, здатність до перенесення знань у різні сфери, а також орієнтація на розвиток критичного мислення, рефлексії та уміння формувати власну точку зору [12, с. 13].

– Предметний напрям охоплює конкретний досвід, який здобувають учні під час вивчення окремих предметів. Він спрямований на здобуття нових знань, їх переосмислення та практичне використання, а також включає

ознайомлення з елементами наукових знань, що формують сучасну наукову картину світу.

Формування компетентностей, що базуються на універсальних дослідницьких підходах, вимагає від учнів умінь самостійно вчитися. Це означає здатність долати власні обмеження не лише в конкретних галузях знань, а й у будь-якій сфері діяльності. Серед визначених компетентностей особливо виокремлюється природничо-наукова.

Формування позитивної мотивації до навчальної діяльності та створення відповідних для цього умов є важливим напрямом психолого-педагогічних досліджень. У сучасних умовах війни навчання учнів початкових класів часто проходить у дистанційному форматі, що вимагає переосмислення педагогічних підходів, оновлення навчального змісту та детального вивчення особливостей мотиваційної сфери школярів.

Мотивація - це внутрішній психологічний стан, що спонукає людину до активності, спрямованої на досягнення певної мети. У контексті освітнього процесу мотивація визначається як сукупність внутрішніх і зовнішніх чинників, які спонукають учня до навчальної діяльності, підтримують її інтенсивність і спрямовують до досягнення результату [4].

Розглянемо основні методики діагностики:

1. **Анкета визначення рівня шкільної мотивації Н. Г. Лусканової** (та її модифікації). Це одна з найпопулярніших методик для початкової школи, яка дозволяє оцінити загальний рівень шкільної мотивації та виділити п'ять основних рівнів:
 - **Високий рівень** (пізнавальний мотив, прагнення успішно виконувати вимоги школи).
 - **Хороший рівень** (позитивне ставлення до школи, але може бути залежність від зовнішніх факторів).
 - **Позитивне ставлення до школи** (школа приваблює позанавчальними сторонами, наприклад, спілкуванням з друзями, вчителем).

- **Низький рівень мотивації** (відчують серйозні труднощі в навчальній діяльності).
 - **Негативне ставлення до школи** (шкільна дезадаптація, школа сприймається як вороже середовище).
2. **Методика діагностики навчальної мотивації школярів М. В. Матюхіної** (в модифікації Н. Ц. Бадмаєва). Ця методика спрямована на виявлення різних груп мотивів (пізнавальні, соціальні, мотиви досягнення, уникнення невдачі тощо).
3. **Опитувальник «Вивчення мотивації навчання у молодших школярів» М. Р. Гінзбурга**. Допомогає виявити домінуючі мотиви навчання (наприклад, внутрішні пізнавальні мотиви чи зовнішні соціальні мотиви).

Які аспекти оцінюються

Діагностика мотивації включає оцінку таких ключових аспектів:

- **Пізнавальний інтерес** (бажання дізнаватися нове, вирішувати складні завдання).
- **Соціальні мотиви** (бажання відповідати очікуванням дорослих, бути корисним, мати гарні стосунки з однолітками та вчителем).
- **Мотиви досягнення** (прагнення до успіху, гарних оцінок).
- **Мотиви уникнення невдачі** (страх отримати погану оцінку, бути покараним).

Процес діагностики

Зазвичай діагностика проводиться психологом або вчителем (під керівництвом психолога) і може включати:

- **Індивідуальні бесіди** з учнями.
- **Анкетування** (для старших учнів початкової школи).
- **Спостереження** за поведінкою учнів під час уроків та позаурочної діяльності.
- **Аналіз результатів** навчальної діяльності та поведінки.

Отримані результати допомагають вчителям та батькам зрозуміти потреби дитини і забезпечити умови для формування позитивної та стійкої мотивації до навчання

У психології та педагогіці виділяють два основні типи мотивації: внутрішню (інтринсивну) та зовнішню (екстрамотивацію).

- Внутрішня мотивація ґрунтується на інтересах дитини, задоволенні від самого процесу пізнання, бажанні самореалізації.
- Зовнішня мотивація пов'язана з впливом зовнішніх факторів — оцінками, похвалою, покаранням, очікуваннями дорослих тощо.

Позитивна навчальна мотивація в молодшому шкільному віці, як правило, формується на стику внутрішніх і зовнішніх чинників. Проте саме внутрішня мотивація має найбільшу цінність у довготривалій перспективі, оскільки сприяє самостійності, творчості та відповідальності в навчанні.

Головне завдання вчителя початкової школи полягає в тому, щоб навчити дітей вчитися. Саме мотивація на цьому етапі стає фундаментом успішного подальшого навчання - саме від рівня вмотивованості дитини залежить засвоєння базових знань, успішність у середній та старшій школі, а згодом і у вищих навчальних закладах та професійній діяльності. Молодший шкільний вік є критичним періодом, коли «закладаються основи навчальної мотивації, що визначає рівень пізнавальних здібностей людини в майбутньому; навчальна мотивація — це процес, що ініціює, спрямовує та підтримує зусилля, спрямовані на здійснення навчальної діяльності» [1, с. 2].

На сьогодні в Україні активно впроваджуються трансформаційні процеси в освіті, значна частина яких пов'язана з реформами, спрямованими на розвиток інклюзивної освіти. Обраний нашою державою курс на створення сприятливих умов для навчання дітей з особливими освітніми потребами є важливим кроком до інтеграції європейських цінностей і стандартів. Інклюзивна освіта виступає одним із ключових напрямів освітніх реформ у багатьох європейських країнах, а її головна мета - забезпечити реалізацію права на освіту для осіб з ООП [34].

У цей період формується структура навчальної мотивації, визначаються провідні та додаткові мотиви. Станом з 2022 року більшість учнів початкової школи навчалися дистанційно через карантинні обмеження, викликані пандемією COVID-19, а також через війну в Україні. Особливо складною є ситуація для дітей із тимчасово окупованих територій, які часто позбавлені стабільного доступу до освіти через перебої з інтернетом і мобільним зв'язком. Це створює ризик виникнення «мотиваційного вакууму», з яким педагоги змушені активно боротися [58].

Сьогодні пріоритетом для вчителя початкової школи є не лише розвиток власних компетентностей, а й стимулювання пізнавальної активності учнів, їхньої творчості, мотивації до саморозвитку, з урахуванням непростих життєвих обставин, в яких опиняються діти.

Мотивація також відіграє ключову роль у формуванні особистості дитини, адже без внутрішніх чи зовнішніх стимулів жодна діяльність неможлива. Основними мотивами в початковій школі є пізнавальні (інтерес до змісту та процесу навчання, прагнення отримувати нові знання, уміння і навички) та соціальні (бажання досягти успіху в очах суспільства, отримати визнання та підтвердження власної значущості) [4, с.18].

Важливим фактором для створення позитивної мотивації є формування ситуації успіху. Досягти цього можна, зокрема, шляхом засвоєння учнями суспільного змісту навчання та зацікавлення їх самою діяльністю [4]. За словами дослідників О. Пометуна, Л. Пироженка [45], у пасивній моделі навчання мотивацію формують зовнішні чинники (оцінки, думка батьків і вчителів), в активній - поєднуються внутрішні й зовнішні стимули, а в інтерактивній - домінують інтереси та глибокі внутрішні мотиви учня [2, с.12-13].

Однак важливо не лише викликати інтерес до навчання, а й постійно його підтримувати. Серед ризиків – підміна справжнього інтересу зовнішніми стимулами, а також негативна мотивація, що може мати руйнівний ефект [3, с.6]. Наприклад, неправильні методи мотивації можуть відволікати дітей від

навчання замість того, щоб залучати їх. Негативні стимули (виконати завдання лише для того, щоб уникнути поганої оцінки чи покарання батьками) не сприяють формуванню внутрішньої мотивації.

Мета мотивації на уроці – спрямувати увагу учнів на навчальну проблему, викликати інтерес до теми, створити своєрідну психологічну паузу, щоб учні усвідомили зміну предмета, вчителя та завдань [9, с.222]. Навчальний матеріал краще засвоюється, якщо тема є для дитини усвідомленою, емоційно та ціннісно значущою, стає основою для вивчення наступних тем. Тому учень початкової школи має бути зацікавленим у навчанні, а не сприймати його лише як обов'язок. Для цього використовують проблемні питання, створення навчальних ситуацій, ефектні вислови, короткі педагогічні історії, а також інтерактивні технології, такі як «мозковий штурм», «мікрофон», «криголам» тощо [13, с.34].

Таким чином, мотиваційна сфера кожного учня є індивідуальною і потребує диференційованого підходу. Тому, працюючи над формуванням навчальної мотивації, орієнтація має бути не на узагальнений образ молодшого школяра, а на конкретні типи ставлення до навчання, які виявляються у певному класному колективі. Звідси впливає необхідність застосування різноманітних стимулів, щоб забезпечити мотиваційну залученість кожного учня до освітнього процесу.

У будь-якому класі можна виокремити щонайменше п'ять груп учнів, які по-різному ставляться до навчання.

Найбільш чисельною, як правило, є група учнів, які демонструють високу виконавську дисципліну. Вони охоче виконують інструкції вчителя, зосереджено слухають пояснення, прагнуть бути старанними. Основний мотив їхньої діяльності - зовнішнє схвалення: прагнення сподобатися дорослим, отримати хорошу оцінку, заслужити похвалу. Знання для них - не мета, а засіб досягнення позитивного соціального статусу. Проте такі учні зазвичай виявляють обмежену ініціативу в навчальній діяльності.

Інша категорія учнів проявляє пізнавальну ініціативу з перших днів навчання. Вони мають виражений інтерес до нового, люблять розв'язувати складні завдання, відрізняються самостійністю, прагненням до експериментів і досліджень. Їм цікаві нетипові запитання, нестандартні ситуації, вони схильні до активної участі у навчальному процесі без страху зробити помилку. Як правило, таких учнів у класі 4–5.

До наступної групи належать учні, які мають високий потенціал, але виявляють його менш активно. Вони менш емоційні, рідше виявляють ініціативу, однак здатні до оригінального мислення, творчого переосмислення матеріалу, створення власних завдань чи аналогій до вивченого. Їх об'єднує з попередньою групою внутрішня мотивація, інтерес до пізнання, але форми її прояву значно стриманіші.

Ще одна категорія – це діти, які не здатні самостійно виконати навчальне завдання. Їх реакції можуть бути різними: від демонстративної активності до уникання роботи. Часто такі учні імітують зацікавленість, активно реагують зовнішньо, однак не справляються із завданнями без допомоги.

Також у кожному класі є учні з вираженим негативним ставленням до навчання. Вони намагаються залишатися непомітними, уникають запитань, демонструють байдужість. Навчання для них є джерелом стресу, а не інтересу. Їхні труднощі можуть бути зумовлені низкою чинників: недостатньою підготовкою, інтелектуальною незрілістю, педагогічною занедбаністю тощо. Спільним для цієї групи є те, що участь у навчальному процесі зумовлена лише зовнішнім тиском – вимогами дорослих.

Таким чином, ефективне формування позитивної мотивації до навчання вимагає урахування індивідуальних особливостей кожного учня, розуміння внутрішніх і зовнішніх чинників, що впливають на його залученість, а також цілеспрямованого використання різних педагогічних інструментів, які здатні підтримати інтерес і активність дітей із різними рівнями навчальної мотивації.

Підсумовуючи, можна виділити основні умови, що сприяють формуванню позитивної мотивації учнів початкової школи в умовах війни:

- адаптація змісту навчання та організації уроків з урахуванням особливостей учнів конкретного класу;
- врахування психологічного стану дітей і постійна підтримка;
- оновлення методів і прийомів навчання, використання інтерактивних та інформаційно-комунікаційних технологій;
- систематичне заохочення пізнавальної активності, допитливості та інтересу;
- створення ситуацій успіху й підвищення впевненості дітей у власних силах;
- виховання відповідальності, працьовитості та цілеспрямованості;
- послідовний мотиваційний вплив на особистість учня;
- високий рівень мотивації самого педагога, що є необхідною умовою формування мотивації у дітей.

Згідно з дослідженнями психологів (Власова Т. А., Данилова О. А. та ін.) [16], на початку шкільного навчання більшість шестирічних дітей ще тяжіють до звичних для дошкільного віку видів діяльності. Через відмінності у рівні розвитку та підготовки до школи, ставлення до навчального процесу серед першокласників є вкрай неоднорідним. Розвиток навчальної мотивації у них проходить декілька стадій: від неусвідомленого та нестійкого інтересу до поступового формування вольової, цілеспрямованої позиції щодо навчання – за умови належної педагогічної підтримки.

Це означає, що, працюючи з учнями різних мотиваційних типів, учитель має формувати різні виховні цілі. Найефективнішою для забезпечення результативного навчального процесу є мотивація, яка ґрунтується на пізнавальному інтересі та інтелектуальній ініціативі. Саме в ній проявляються такі характеристики, як зосередженість, натхнення від виконання завдань, вольові зусилля та задоволення від пізнання. Учні, що відносяться до категорії «виконавців», мають потенціал для розвитку більш глибокої, внутрішньої мотивації. У свою чергу, школярів із пасивним ставленням до навчання («присутніх») можливо поступово залучити до рівня свідомих виконавців.

Провідною метою вчителя у контексті формування навчальної мотивації є створення передумов для виховання позитивних рис характеру, а також прагнення і здатності до навчання.

Позитивне ставлення до навчання ґрунтується на двох ключових компонентах – «хочу» та «треба». Раціональне, доброзичливе використання цих чинників може бути ефективним, однак воно недостатнє для формування стійкого інтересу до знань, потреби в самостійному мисленні та цілеспрямованій праці на уроці.

Як живий організм потребує сонця, так і навчальна мотивація потребує сприятливого освітнього середовища й системного педагогічного впливу. Тому вчитель має поєднувати загальні умови мотиваційного стимулювання з використанням різноманітних методичних прийомів, спрямованих безпосередньо на розвиток мотиваційного компонента уроку [17].

Сучасна початкова школа дедалі більше вимагає відходу від надмірної орієнтації лише на почуття обов'язку або оцінку як основних стимулів до навчання. Надмірне та негнучке використання таких стимулів може викликати зворотну реакцію в учнів - втрату інтересу або опір.

Для ефективного впливу на мотиваційні процеси в навчанні необхідно розуміти, що саме є провідною рушійною силою у кожного конкретного учня. Мотиваційна сфера молодших школярів є багатомотивованою — залежно від обставин активізуються різні мотиви. Проте завжди можна виявити домінуючий мотив, на який і має бути спрямовано педагогічний вплив.

Щоб цей вплив був результативним і різнобічним, вчитель повинен приділяти велику увагу організації навчальної діяльності як на уроці, так і вдома. На початковому етапі навчання учні, особливо першокласники, більше зацікавлені у зовнішніх аспектах навчання – у новому соціальному статусі, нових формах взаємодії. Згодом у них формується і закріплюється мотивація досягнення результату, що є основою внутрішнього прагнення до пізнання.

Отже, навчальний процес у початковій школі – це ключовий етап у формуванні позитивної мотивації. Війна в Україні і пов'язане з нею

дистанційне навчання створюють ризики «мотиваційного вакууму» серед молодших школярів, що може негативно позначитися на всій освітній системі. На нашу думку, запобігти цьому допоможе цілеспрямована мотиваційна підтримка та створення сприятливих умов через організацію уроків, оновлення змісту і методів навчання, а також через системність мотиваційного впливу. Важливою складовою є вмотивований педагог, який здатен формувати позитивну мотивацію учнів початкової школи [34].

1.3. Роль вчителя і родини у формуванні позитивного ставлення до навчання

Рух українського суспільства в напрямку європейської інтеграції потребує підготовки висококваліфікованого фахівця, який не обмежується лише набутими під час навчання знаннями та навичками, а прагне реалізувати наявні можливості для досягнення вищих результатів у професійній діяльності та особистісному розвитку.

У цьому контексті майбутній педагог має виявляти професійну компетентність у виконанні своїх обов'язків, постійно вдосконалюватися й шукати нові творчі підходи, що сприятиме підвищенню його професійного рівня. Особливої важливості набуває формування вчителя як особистості з морально-гуманістичним світоглядом, що актуалізується в умовах оновлення сучасної вищої освіти. Це вимагає від викладачів закладів вищої освіти пошуку ефективних змістових і організаційних форм навчання, які ґрунтуються на емоційно-етичних принципах формування ключових компетентностей студентської молоді [33].

У Законі України «Про освіту» компетентність визначається як поєднання знань, умінь, навичок, способів мислення, цінностей, переконань та інших особистісних рис, які забезпечують здатність людини до успішної соціалізації, професійної діяльності та безперервного навчання [2].

Сьогодні професійну компетентність учителя розуміють як володіння необхідним обсягом знань, навичок і вмінь, які дозволяють ефективно

виконувати педагогічну діяльність, встановлювати плідні взаємини з учасниками освітнього процесу, а також мають на меті розвиток його професійно-особистісних якостей, ціннісних орієнтирів і педагогічних ідеалів [5, с. 27].

Зміст професійної компетентності вчителя визначається через такі аспекти, як мета професійної освіти, кінцеві результати підготовки та рівень готовності педагога до практичної діяльності на проміжних етапах професійного становлення.

Роль вчителя і родини у формуванні позитивного ставлення до навчання є ключовою у процесі виховання всебічно розвиненої особистості. Від якості взаємодії між цими двома основними соціальними інститутами залежить рівень навчальної мотивації дитини, її інтерес до пізнання, розвиток самостійності й відповідальності. У сучасному світі, що динамічно змінюється, коли обсяг інформації постійно зростає, основна роль учителя полягає не лише в передачі знань, а насамперед у тому, щоб ефективно організувати процес їх засвоєння. Через активне залучення учнів до навчального процесу педагог допомагає дитині пізнати навколишній світ і власне місце в ньому.

Кожен учитель керується своїми професійними переконаннями та підходами, які реалізує у щоденній практиці. Він планує та організовує освітню діяльність, координує ресурси, сприяє прийняттю рішень учнями, створює умови, що спонукають дітей до активної участі в навчанні та формують у них бажання вчитися [14].

Кожен педагог прагне бачити своїх учнів зацікавленими у знаннях, охочими відвідувати школу. Проте нерідко доводиться з прикрістю визнавати: "дитина не хоче вчитися", "має здібності, але відсутнє бажання". Це свідчить про відсутність у дитини внутрішньої потреби до пізнання, що є важливою умовою формування сталого інтересу до навчання.

Роль вчителя:

1. Створення сприятливого психологічного клімату: підтримка, доброзичливість, довіра, повага до учня формують комфортне освітнє середовище.
2. Індивідуальний підхід: врахування інтересів, особливостей темпераменту та здібностей кожної дитини сприяє формуванню внутрішньої мотивації.
3. Мотивація через зміст і методи навчання: використання інтерактивних технологій, ігрових моментів, проєктної діяльності стимулює інтерес до знань.
4. Позитивна оцінка досягнень: похвала за старання, навіть за незначні успіхи, підвищує самооцінку учня і бажання вчитись.
5. Побудова партнерських стосунків з батьками: обмін інформацією, підтримка єдиних вимог, залучення родини до освітнього процесу.

Ставлення учнів до навчання значною мірою визначається рівнем професійної підготовки вчителя, його здатністю до саморефлексії та готовністю розвивати ці якості у своїх учнів. Сучасний педагог початкових класів повинен насамперед зосередити свої зусилля на створенні сприятливого, емоційно безпечного освітнього середовища. Адже саме атмосфера комфорту під час навчання є важливою умовою не лише для успішності школярів, а й для результативної педагогічної роботи. Надзвичайно важливо, щоб спілкування з дітьми було емоційно насиченим і позитивним. Учитель має виявляти щирість, емпатію, повагу до особистості дитини, прагнути зрозуміти її світогляд. Той педагог, який пригнічує свої емоції чи знецінює емоційний світ учнів, навряд чи зможе встановити ефективну взаємодію [15].

Коли у взаємодії бракує позитивних емоцій, діти можуть втрачати здатність сприймати звернення вчителя, відсторонюються від навчального процесу, почуваються незрозумілими та емоційно ізольованими. Якщо такі ситуації повторюються регулярно, це призводить до стійкої дезадаптації, зниження інтересу до навчання і навіть відторгнення шкільного середовища в цілому.

Роль родини:

1. Формування ціннісного ставлення до освіти: Якщо батьки демонструють повагу до знань, книги, науки – дитина переймає ці орієнтири.
2. Підтримка й заохочення: Схвалення зусиль дитини, участь у навчанні, спільні домашні завдання сприяють виникненню навчального інтересу.
3. Розвиток самостійності: Надання дитині права на вибір, допомога у встановленні режиму дня формує відповідальність за навчальний процес.
4. Емоційна підтримка: Спокійна атмосфера в родині, увага до емоцій дитини - важливі умови позитивного ставлення до школи.
5. Співпраця з учителем: Відкритий діалог із педагогом, участь у батьківських зборах, розуміння потреб дитини дозволяють ефективно впливати на освітній процес.

Позитивне ставлення до навчання формується за умови єдності зусиль учителя і родини, які діють узгоджено, з повагою до дитини, враховуючи її потреби, інтереси та можливості. Спільна мета - виховання мотивованої, активної, самостійної особистості - можлива лише за умов партнерської взаємодії. Отже, сучасна освітня політика ґрунтується на пріоритеті якості вищої освіти, адже саме вона забезпечує вирішення комплексу завдань, спрямованих на формування компетентного фахівця, здатного до безперервного навчання, особистісного та професійного саморозвитку. Реальний рівень професійної підготовки визначається не лише обсягом знань, умінь і навичок, а й наявністю практичного досвіду та професійно-етичних рис. Очевидно, що ґрунтовність і багатогранність підготовки спеціаліста виявляється саме у поєднанні теоретичних знань, практичної діяльності та ціннісно-моральних якостей.

Таким чином, майбутній учитель має не тільки володіти необхідним професійним інструментарієм, а й повинен мати розвинену емоційно-етичну компетентність як важливу складову професійної майстерності.

Емоційно-етична компетентність є складною багаторівневою структурою, яка потребує спеціального дослідження, особливо в контексті її

формування у процесі підготовки майбутніх учителів початкової ланки в закладах вищої освіти.

У сучасному суспільстві креативний підхід до професійної діяльності вважається показником активного розвитку педагогічної роботи. Здатність учителя реалізовувати творчі підходи у власній професійній практиці є одним із ключових показників його професійної готовності.

Формування та розвиток творчої особистості педагога набуває особливого значення в умовах упровадження інновацій в освітній процес, нових тенденцій у дошкільній і початковій освіті, а також запровадження передових технологій, що мають пріоритетну роль у навчанні та вихованні молодого покоління.

Особливе місце у психології та педагогіці займає питання впливу вчителя на становлення особистості дитини. Саме тому творчий характер педагогічної діяльності завжди перебував у центрі уваги як українських, так і зарубіжних науковців. Серед сучасних дослідників проблеми творчості в педагогіці варто згадати В. Андрущенко [1], Н. Бахмат [2], Л. Божович [5], В. Звєкова [34] та інших.

Важливо визначити сутність поняття «творча особистість», проаналізувати чинники, що впливають на її розвиток, і з'ясувати психолого-педагогічні вимоги до педагогічної професії, а також умови, за яких формується й розвивається креативний потенціал учителя.

Одна з основних вимог до педагога – здатність сприяти розкриттю творчих задатків дитини, підтримуючи її прагнення до самовдосконалення та самореалізації. В. Сухомлинський підкреслював, що творчість — це не лише сукупність знань, а передусім особливий тип інтелектуальної спрямованості, що виявляється у процесі активної діяльності особистості [2, с.19].

Педагогічна діяльність може вважатися творчою, коли вона передбачає оригінальні підходи до вирішення педагогічних завдань, втілення власних ідей, інноваційних рішень. Вихователь або вчитель із розвиненою творчістю повинен мати такі якості:

- впевненість у власних силах;
- рішучість;
- прагнення до постійного розвитку;
- креативне мислення;
- здатність до впровадження нових ідей з урахуванням сучасних методів навчання;
- уміння аргументовано відстоювати власну точку зору;
- висока самоорганізація [1, с.4].

Більшість учених наголошує: творча особистість більше цінує сам процес діяльності, ніж її кінцевий результат або досягнення поставленої мети.

У центрі модернізації освіти повинен стояти педагог–новатор, дослідник, лідер змін – це соціально зріла, різнобічно розвинена особистість, яка володіє високим рівнем професійної майстерності та здатністю творчо впливати на освітній процес.

Розвиток творчих здібностей педагогів можливий за таких умов:

1. Наявність міцної теоретичної основи – формування наукового світогляду, засвоєння сучасних психолого-педагогічних знань під час навчання.
2. Здатність адаптувати та комбінувати різноманітні методи і форми навчання відповідно до конкретних педагогічних ситуацій, володіння сучасними техніками розв’язання проблем.
3. Створення мотивації до творчої діяльності – віра у здібності вихованців, зацікавленість у педагогічній роботі, прагнення до самореалізації, невдоволення досягнутим рівнем.
4. Розвиток ключових якостей для творчої роботи – пізнавальна активність, самостійність, уміння бачити альтернативи, аналізувати, оцінювати, прогнозувати, висувати гіпотези. Індивідуалізований підхід до професійної підготовки сприяє формуванню креативного потенціалу, а виховання прагнення до самовдосконалення – є основним напрямом реформування педагогічної освіти [19, с.44].

Творча діяльність педагога, так само як і творча особистість, розкривається через практичну реалізацію. Саме в ході професійної діяльності формуються ключові риси майбутнього вчителя та забезпечується його всебічний особистісний розвиток. У процесі становлення педагога як суб'єкта діяльності розвиваються цілеспрямованість, самостійність, прагнення до самореалізації та вміння чітко розмежовувати способи й засоби дії. Творчість педагога передбачає розв'язання суперечностей і проблемних ситуацій, що виникають у педагогічному процесі. Її ефективність залежить як від зовнішніх (соціальних, матеріальних), так і внутрішніх (знань, умінь, професійних навичок, індивідуальних особливостей, мотивації, креативного потенціалу) чинників [2, с. 19].

Використовуючи наявні концепції як основу, педагог має можливість втілювати власні ідеї та інтелектуальні задуми, стаючи співавтором педагогічного процесу. Така діяльність потребує особливих здібностей, внутрішньої свободи, відповідальності та самостійності. Проявляючи креативність, педагог не лише впливає на розвиток вихованців, а й одночасно вдосконалює себе, підвищує рівень культури, творчого мислення та професіоналізму.

Отже, діяльність сучасного вчителя невід'ємно пов'язана з творчістю та її закономірностями. Її основою є різноманітні психолого-педагогічні зв'язки між педагогом і дитиною, які реалізуються у спільній творчій взаємодії, що сприяє розвитку індивідуальної креативності обох сторін. У сприятливих умовах така взаємодія забезпечує не лише формування творчої особистості в учнів, а й зростання професійної творчої активності самого педагога.

Формування позитивного ставлення до навчання у молодших школярів є одним із пріоритетних завдань сучасної початкової освіти, особливо в умовах воєнного стану, коли дитина потребує не лише знань, а й психологічної стабільності, підтримки та впевненості у власних силах. У цьому процесі особлива роль належить двом ключовим суб'єктам виховного впливу – вчителю та родині.

Вчитель виступає не лише провідником знань, а й організатором, мотиватором і партнером у навчальній діяльності дитини. Його педагогічна компетентність, емоційна врівноваженість, вміння створити атмосферу довіри й підтримки безпосередньо впливають на рівень навчальної мотивації учнів. Дослідження показують, що позитивне емоційне ставлення вчителя до дитини, створення ситуацій успіху, індивідуалізація підходів до навчання сприяють розвитку в учнів інтересу до знань, впевненості у власних можливостях та прагнення до самореалізації [5; 10; 13].

Родина, як перше соціальне середовище, у якому формується особистість дитини, також відіграє важливу роль у становленні позитивного ставлення до навчання. Зацікавленість батьків у навчальних досягненнях дітей, емоційна підтримка, регулярне спілкування про шкільне життя, створення умов для виконання домашніх завдань – усе це забезпечує основу для формування внутрішньої мотивації. Водночас, недостатня увага батьків до освітніх потреб дитини, байдужість або надмірна критика можуть спричинити зниження інтересу до навчальної діяльності, зростання тривожності, відчуття неуспіху.

Важливим аспектом є партнерська взаємодія між учителем і батьками, що передбачає регулярне інформування про успіхи й труднощі дитини, спільне вироблення стратегії підтримки та розвитку її мотиваційної сфери. Саме узгодженість дій педагогів і родини створює сприятливе соціальне й емоційне тло для формування позитивного ставлення до навчання.

Таким чином, формування позитивної мотивації до навчання в початковій школі є результатом цілеспрямованої співпраці вчителя й родини, які забезпечують гармонійний розвиток дитини, її адаптацію до шкільного середовища та становлення як суб'єкта навчальної діяльності.

Висновки до розділу I

Позитивне ставлення до навчання формується за умови єдності зусиль учителя і родини, які діють узгоджено, з повагою до дитини, враховуючи її потреби, інтереси та можливості. Спільна мета – виховання мотивованої, активної, самостійної особистості – можлива лише за умов партнерської взаємодії.

1. Мотивація навчання є складною психолого-педагогічною категорією, що визначає активність учня у процесі засвоєння знань.
2. Молодший шкільний вік є сензитивним періодом для формування позитивної мотивації, яка спирається на емоційно-позитивне ставлення до школи, вчителя, процесу пізнання.
3. Успішне формування навчальної мотивації можливе лише за умов тісної взаємодії школи та родини.
4. Вчитель є провідним суб'єктом мотиваційного впливу, а створення ситуації успіху та позитивного емоційного клімату є основними інструментами його роботи.
5. Розуміння вікових особливостей мотивації дозволяє обрати адекватні методи навчання, які сприятимуть розвитку внутрішньої мотивації.

Формування позитивного ставлення до навчання у молодших школярів є надзвичайно важливим аспектом освітнього процесу, що визначає не лише успішність засвоєння навчального матеріалу, а й загальний розвиток особистості дитини. Мотивація до навчання виступає базою для розвитку пізнавальної активності, самостійності та відповідальності за результати власної діяльності.

Вчитель відіграє ключову роль у формуванні мотивації учня, оскільки саме педагог створює навчальне середовище, що сприяє емоційному комфорту, підтримує ініціативність і прагнення до знань. Компетентність вчителя, його професійна майстерність, емпатія та індивідуальний підхід до кожного учня формують у дітей віру у власні сили, що є запорукою позитивного ставлення до навчання. Водночас, творчий підхід педагога,

уміння адаптуватися до особливостей учнів і сучасних вимог освіти значно підвищують ефективність педагогічного впливу.

Родина виступає фундаментальним чинником у розвитку позитивної мотивації до навчання. Зацікавленість батьків у навчальному процесі, створення емоційної підтримки, увага до освітніх потреб дитини та партнерська взаємодія з вчителем допомагають виховати в учня відповідальне ставлення до навчання. Важливо, щоб батьки не лише контролювали виконання домашніх завдань, а й підтримували внутрішню мотивацію дитини, демонстрували власний позитивний приклад ставлення до знань і навчання.

Ефективність формування позитивного ставлення до навчання значною мірою залежить від системної співпраці між педагогом і родиною. Узгодженість дій, взаємна підтримка, обмін інформацією щодо навчальних успіхів і труднощів дитини створюють оптимальні умови для розвитку стійкої мотивації. Саме у партнерстві між школою та сім'єю реалізується індивідуалізований підхід, що враховує особливості кожного учня, а також забезпечується безперервна психологічна підтримка.

У сучасних соціально-психологічних умовах, зокрема під час воєнного стану, значення ролі вчителя і родини у формуванні позитивного ставлення до навчання посилюється. Діти потребують додаткової підтримки, розуміння і безпеки. Тому важливо розвивати педагогічну компетентність учителів, спрямовану на роботу з мотивацією в кризових ситуаціях, а також активізувати позицію батьків як партнерів у навчально-виховному процесі.

Отже, формування позитивного ставлення до навчання є комплексним процесом, який потребує цілеспрямованої діяльності і вчителя, і родини, що сприяє всебічному розвитку дитини, її адаптації до навчального середовища і формуванню стійкої мотивації до саморозвитку та навчання протягом життя.

РОЗДІЛ II. ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАЛЬНОЇ МОТИВАЦІЇ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

2.1. Вплив воєнного стану на емоційно-мотиваційну сферу молодших школярів

Воєнний стан, що супроводжується соціально-психологічною напругою, нестабільністю та загрозою для життя, істотно впливає на психоемоційний стан дітей молодшого шкільного віку. Цей період є надзвичайно чутливим для формування емоційної стійкості, мотивації до навчання та загальної психологічної адаптації дитини.

По-перше, воєнний стан часто викликає у дітей підвищену тривожність, страхи, почуття небезпеки, що призводить до емоційної нестабільності. Діти можуть виявляти нервозність, дратівливість, зниження концентрації уваги, втрату інтересу до навчальної діяльності. Психологічні травми, пов'язані з пережитими подіями, можуть стати причиною зниження самооцінки та мотивації.

По-друге, у дітей молодшого шкільного віку, які перебувають у кризовій ситуації воєнного часу, відбуваються порушення нормального розвитку емоційно-мотиваційної сфери. Часто зменшується внутрішня потреба у пізнанні, зникає бажання брати участь у навчальному процесі, що ускладнює засвоєння навчального матеріалу та погіршує результати навчання.

По-третє, зміни у сімейному та соціальному оточенні, пов'язані з воєнними діями – переміщення, розлучення з близькими, зміни у звичних умовах життя – впливають на емоційний комфорт дитини. Недостатня підтримка з боку батьків або педагогів може призвести до посилення почуття тривоги і відчуженості.

Водночас, сучасні дослідження підкреслюють важливість своєчасної психолого-педагогічної підтримки молодших школярів у період воєнного стану. Формування позитивної мотивації до навчання, розвиток емоційної стійкості, створення безпечного освітнього середовища є основними

завданнями педагогів і батьків. Ефективними засобами є використання ігрових методик, індивідуальний підхід, налагодження емоційного контакту, розвиток навичок саморегуляції.

Таким чином, воєнний стан є потужним чинником, що викликає значні зміни в емоційно-мотиваційній сфері молодших школярів, потребує комплексної підтримки з боку освітян та родини для забезпечення нормального розвитку і успішної адаптації дітей до навчального процесу [45].

Умови воєнного стану мають суттєвий вплив на психоемоційний стан дитини, що, в свою чергу, безпосередньо позначається на її навчальній мотивації. Діти молодшого шкільного віку особливо чутливі до змін у навколишньому середовищі, підвищеної тривожності дорослих, нових життєвих умов, втрати відчуття стабільності.

Наслідки воєнних дій для молодших школярів можуть включати:

- Зниження пізнавального інтересу через емоційне виснаження;
- Підвищений рівень тривожності та страхів, які блокують навчальну активність;
- Порушення режиму дня та умов навчання, особливо в евакуації чи в дистанційному форматі;
- Дефіцит безпечного середовища;
- Роз'єднання з колективом однолітків і втрата звичних соціальних контактів.

Варто підкреслити, що мотиваційна сфера дитини напряму залежить від її емоційного стану. Тому в умовах війни актуалізується потреба у створенні безпечного, емоційно підтримувального навчального середовища.

У таких умовах на перший план виходить не лише зміст навчального матеріалу, а й організація педагогічної підтримки, налагодження емоційного контакту, зменшення тривожності та формування довіри.

До основних умов формування позитивної мотивації в початковій школі належать:

- емоційно комфортне освітнє середовище, де дитина відчуває безпеку та підтримку;
- індивідуалізація та диференціація навчання відповідно до здібностей та інтересів учнів;
- використання ігрових, інтерактивних, творчих методів, що активізують пізнавальну діяльність;
- створення ситуацій успіху, які підвищують самооцінку та впевненість у власних силах;
- залучення батьків до освітнього процесу, що підсилює цінність навчання у свідомості дитини.

Також важливими є вплив стилю педагогічного спілкування, рівень професіоналізму вчителя, його емоційна залученість, здатність підтримати учня в труднощах.

Сучасна ситуація в Україні, пов'язана з воєнним станом, створює додаткові труднощі в навчальній діяльності дітей. Дослідження свідчать про підвищення рівня тривожності, порушення уваги, втомлюваність, емоційну лабільність, зниження інтересу до навчання. Позитивна мотивація в таких умовах формується за умови: стабільного психологічного клімату; підтримки з боку вчителя та батьків; психологічної допомоги та педагогічного супроводу; адаптації навчального процесу відповідно до можливостей та емоційного стану дитини [47, с.182].

Таким чином, теоретичний аналіз підтверджує, що мотивація є динамічним утворенням, яке формується в результаті взаємодії внутрішніх потреб і зовнішніх впливів. Завдання педагога – створити такі умови, за яких позитивна навчальна мотивація зможе підтримуватися та розвиватися навіть у складних життєвих обставинах.

Позитивне ставлення до навчання є ключовою передумовою успішної пізнавальної діяльності молодших школярів. Воно створює внутрішню мотивацію, зацікавленість, активність і прагнення до саморозвитку. Формування цього ставлення – складний і багатофакторний процес, де

центральну роль відіграють два важливі чинники – вчитель та родина. Особливо це актуально в умовах воєнного стану, коли діти потребують додаткової підтримки і психологічного захисту.

Воєнний стан в Україні став потужним стресогенним фактором для всіх учасників освітнього процесу, особливо для дітей молодшого шкільного віку. Вік від 6 до 10 років – це період інтенсивного емоційного, когнітивного та соціального розвитку. У цей час формується базова довіра до світу, відчуття безпеки, позитивне ставлення до навчання, закладаються основи самооцінки та самоусвідомлення.

Однак під впливом воєнних подій діти нерідко стикаються з порушенням звичного життєвого укладу, втратою близьких, переїздами, ізоляцією, руйнуванням соціальних зв'язків. Такі обставини можуть викликати хронічну тривожність, страх, апатію, порушення сну, агресивність або навпаки – соціальну замкненість. Емоційна нестабільність напряду впливає на мотиваційну сферу учнів.

Мотивація до навчання у молодших школярів зазвичай базується на емоційному задоволенні від процесу пізнання, підтримці вчителя та родини, а також на бажанні отримати позитивну оцінку чи схвалення. У період воєнного стану спостерігається зниження навчальної мотивації внаслідок нестабільності емоційного стану, порушення рутин і змін у форматі освітнього процесу (перехід на дистанційне чи змішане навчання).

Такі зміни можуть викликати дезорієнтацію в навчальній діяльності, зниження інтересу до предметів, втрату цілеспрямованості, байдужість до результатів навчання. Деякі учні, особливо ті, що пережили травматичні події, потребують значно більше часу для адаптації, що вимагає корекційно-розвивальної підтримки з боку педагога та психолога.

В умовах війни зростає роль учителя як емоційного лідера, наставника і підтримки для дитини. Педагог має не лише передавати знання, а й створювати безпечне психологічне середовище, формувати позитивний клімат у класі, проявляти емпатію, толерантність, підтримку. Надзвичайно важливо

використовувати ігрові, арт-терапевтичні, театралізовані методики, що допомагають дітям пережити стрес, сформувати внутрішні ресурси для подолання складних ситуацій.

Не менш важливою є роль родини. Емоційна стабільність батьків, їхня підтримка навчального процесу, щоденне спілкування, спільна діяльність – все це сприяє збереженню позитивного ставлення до навчання. Якщо дитина відчуває, що її потреби зрозумілі та важливі для дорослих, формується відчуття внутрішньої безпеки, що є підґрунтям для повернення до конструктивної навчальної мотивації.

Педагогічні стратегії підтримки емоційно-мотиваційної сфери:

Успішна підтримка молодших школярів в умовах воєнного стану передбачає впровадження низки педагогічних стратегій:

- Індивідуалізація підходів – врахування психоемоційного стану кожної дитини;
- Використання позитивного підкріплення – створення ситуацій успіху;
- Впровадження інтегрованих уроків з елементами арт- та ігрової терапії;
- Створення атмосфери психологічної безпеки та довіри у класі;

Постійна комунікація з батьками, консультації з психологами, соціальними педагогами.

2.2. Форми та методи підтримки навчальної мотивації в умовах воєнного стану

Мотивація до навчання є одним із провідних чинників, що визначають ефективність засвоєння знань і загальний рівень розвитку особистості. Під навчальною мотивацією розуміється система внутрішніх спонукань (інтересів, потреб, цінностей, цілей), яка активізує та спрямовує навчально-пізнавальну діяльність учня [5].

Мотивація може бути внутрішньою (коли дитина навчається заради інтересу, пізнавального задоволення, самореалізації) та зовнішньою (навчання заради оцінки, похвали, уникнення покарання). У молодшому шкільному віці,

згідно з дослідженнями Т. Бучинська [11], А. Волянюк [8], І. Гичка [21], переважає зовнішня мотивація, яка з віком повинна поступово змінюватися на внутрішню, що забезпечує стійкий інтерес до навчання. Проблема формування мотивації до навчання завжди була й залишається актуальною в психолого-педагогічних дослідженнях. Відомо, що зміст навчального матеріалу та його значущість для учня є основою формування мотиваційної сфери. Саме від змісту навчання залежить спрямованість школяра, тобто мотиви його навчальної діяльності.

Мотив навчання – це спрямованість учня на різні аспекти навчальної роботи. Отже, існує взаємозв'язок між різними типами ставлення школяра до навчання, характером його мотивації та станом навчальної діяльності.

Виділяють п'ять типів ставлення до навчання: негативне; байдужне або нейтральне; позитивне аморфне; позитивне пізнавальне, усвідомлене; позитивне відповідальне, особистісне.

Для негативного ставлення характерні: обмеженість і бідність мотивів; пізнавальні мотиви обмежуються інтересом лише до результату; відсутність умінь ставити цілі та долати труднощі; відсутність сформованої навчальної діяльності; нездатність виконувати дії за детальною інструкцією дорослого; відсутність орієнтації на пошук різних способів дії.

При позитивному (аморфному) ставленні мотивація виявляє нестійкі прояви допитливості та інтересу до нового; з'являються перші переваги окремих предметів; домінують соціальні мотиви обов'язку; учень починає розуміти й усвідомлювати цілі, визначені вчителем.

Позитивне (пізнавальне) ставлення характеризується формуванням нових цілей, появою нових мотивів, усвідомленням співвідношення між власними мотивами і цілями. Навчальна діяльність включає не лише відтворення дій за зразком учителя, а й самостійне визначення цілей, виконання завдань за власною ініціативою. Учні вчаться планувати й оцінювати свою діяльність, контролювати себе на кожному етапі уроку [25].

Позитивне (особистісне, відповідальне) ставлення вирізняється стабільністю мотиваційної сфери, здатністю ставити нестандартні, перспективні цілі та долати труднощі для їх досягнення. У навчальній діяльності проявляється пошук оригінальних способів виконання завдань, гнучкість та мобільність дій, засвоєння навичок до рівня звички, а також перехід до самоосвітньої та творчої діяльності.

Для стимулювання навчання корисно застосовувати такі рекомендації:

1. Орієнтуйтеся на бажання дитини, адже важливо враховувати не наші, а саме її прагнення. Завдання педагога – спрямувати їх у потрібне русло.
2. Використовуйте ідентифікацію – викликайте в учнів сильне бажання до навчання.
3. Враховуйте інтереси та нахили учнів, починайте з того, що їх цікавить, намагайтеся пов'язати це з навчальним процесом.
4. Звертайте увагу на наміри учнів, які базуються на їхніх потребах, допомагайте їм реалізовувати ці наміри.
5. Заохочуйте прагнення до визнання – для багатьох дітей це важлива мотивація.
6. Хваліть чесноти та успіхи, підтримуйте позитивні зрушення, говоріть: «Я вірю в твої сили!»
7. Робіть навчальну діяльність цікавою і привабливою, використовуйте яскраві форми та оформлення.
8. Іноді можна просто нагадати: «Це потрібно зробити!», надаючи цьому особистісного сенсу.
9. Використовуйте життєві ситуації, що виникають випадково, як додаткові стимули.

Основною формою організації навчальної діяльності є урок. Для створення мотиваційних моментів під час уроку рекомендується:

- застосовувати різноманітні методи з урахуванням досвіду учнів;
- створювати атмосферу зацікавленості як особисто в учня, так і в класі загалом;

- стимулювати використання різних способів виконання завдань без страху помилок;
- заохочувати самостійну роботу і підтримувати всі прояви активності;
- створювати умови для прояву ініціативи та винахідливості;
- підсумовувати урок, обговорюючи не лише освоєний матеріал, а й враження учнів;
- оцінювати не лише правильність відповідей, а й їх оригінальність та самостійність;
- чітко пояснювати зміст та організацію домашнього завдання.

Учень повинен прийти на урок з готовністю до пізнання, особистою зацікавленістю, розумінням мети діяльності. Без мотивації навчальна робота не принесе позитивних результатів.

Для розвитку пізнавальних мотивів можна застосовувати різні прийоми:

1. Мотивація через бесіду – вчитель окреслює тему уроку, звертається до досвіду учнів, наводить приклади, показує зв'язок нового матеріалу з попереднім і практичне значення теми.
2. Мотивація через проблемну ситуацію – вчитель ставить питання або демонструє експеримент, що викликає у дітей потребу знайти пояснення. Способи створення проблемних ситуацій включають: зіткнення нових фактів із існуючими знаннями; надлишок інформації та необхідність вибору; суперечності між знаннями та практичними завданнями; порівняння та узагальнення фактів; зіткнення з технічними вимогами; виявлення внутрішніх та міжпредметних зв'язків [23].
3. Мотивація через «Мозкову атаку» – колективний пошук рішення складної проблеми, обговорення ідей, відбір найкращих рішень.
4. Мотивація за допомогою періодичних видань — використання газет чи журналів для ознайомлення з актуальною інформацією, пов'язаною з темою уроку.

5. Мотивація через метод «Незакінчене речення» – учні завершують речення, пов'язані з темою, висловлюють власні думки, обговорюють відповіді.

6. Мотивація через виготовлення наочних посібників – учні створюють власні візуальні матеріали з теми.

Молодший шкільний вік (6–10 років) – це період активного формування навчальної діяльності, довільної уваги, мислення, самооцінки. У цьому віці:

- розвивається здатність до внутрішньої регуляції поведінки;
- формується почуття відповідальності та обов'язку;
- велике значення має схвалення з боку дорослих;
- зростає потреба у визнанні власних досягнень.

На думку Л. Виготського, розвиток дитини в цьому віці відбувається в зоні найближчого розвитку – тому підтримка, створення ситуації успіху, послідовне ускладнення завдань сприяє зростанню інтересу та формуванню мотивації [14].

Демотивація учнів до навчання є однією з ключових проблем сучасної освіти. Вона часто проявляється у типових наріканнях педагогів: «Діти не хочуть учитися, а батьки не цікавляться їхніми успіхами». Ще 20–30 років тому ситуація виглядала інакше: школа мала вагомий вплив на учня через механізми контролю та примусу – оцінювання, суворий нагляд з боку батьків. Нині ж така система не діє: учні сприймають оцінки байдуже, а батьки часто не втручаються в освітній процес. Це й спричиняє тривожну статистику: лише близько 20% учнів успішно опановують шкільну програму до завершення базової освіти.

Сучасна освіта зіштовхнулася із викликом – формування стійкої зацікавленості школярів до навчання. Над розв'язанням цієї проблеми працюють провідні психологи й педагоги. Відомо, що найкращий вчитель – це той, хто здатен пробудити в учнях справжнє бажання вчитися. Для цього недостатньо лише передати знання чи навички – важливо викликати в учня

пізнавальну чи практичну активність. Її рушійною силою є мотивація, яка відображає внутрішнє ставлення дитини до навчального процесу.

Мотивацію до навчання можна прирівняти до “держави під назвою УСПІХ”. Варто людині один раз відчувти задоволення від досягнення результату – і з’являється бажання пережити цей стан знову. Так формується своєрідне мотиваційне коло: успіх → мотивація → активність → нові досягнення → новий успіх.

У наш час, коли світ стрімко змінюється, головна мета освіти – не лише передача знань, а розвиток особистості, яка зможе адаптуватися до нових умов, бути творчою, мислити критично та діяти свідомо. Справжнім результатом освітнього процесу має бути сформована особистість з власними мотивами, потребами та цілями. Тому мотивація до навчання – це не лише педагогічне завдання, а й індикатор якості освіти.

Сучасні наукові підходи підкреслюють: мотивація відіграє важливішу роль у навчанні, ніж інтелектуальні здібності, адже саме вона спонукає до саморозвитку та прагнення до знань. Це і стало основою для виділення принципу мотиваційної підтримки навчального процесу.

Мотивація завжди була одним із ключових елементів педагогіки. Ще К. Д. Ушинський [9] підкреслював її значення у вихованні гармонійної, всебічно розвиненої особистості. Важливість мотиваційного компонента особливо помітна в роботі з дітьми молодшого шкільного віку. Як показує практика, саме у віці 6–10 років відбувається активне засвоєння інформації, тому завдання вчителя - проводити уроки так, щоб вони викликали радість, інтерес і задоволення від навчання.

Відомий педагог Я. А. Коменський [39] вважав інтерес основою успішного навчання. Креативна, захоплива подача матеріалу допомагає уникнути монотонності, сприяє активізації уваги, використанню ефективних методик та розвитку творчих здібностей учнів.

Слова Л. С. Виготського «Навчання найбільш ефективно в умовах підтримки й взаємодії... те, що сьогодні дитина робить разом з іншими, завтра

вона зробить самостійно» не втрачають своєї актуальності. Попри шалений темп технологічного прогресу, ми маємо не лише навчати дітей, а й будувати партнерські стосунки, створюючи умови для розвитку їхньої особистості [36].

Тому головне педагогічне завдання сучасного педагога - виховувати в учнів усвідомлене ставлення до навчання, підтримувати їхню пізнавальну активність, стимулювати самореалізацію, прагнення до вдосконалення, формуючи сильну, незалежну особистість, здатну впевнено крокувати своїм життєвим шляхом. Актуальність проблеми формування позитивної мотивації до навчання полягає в тому, що зміст шкільної освіти та його значущість для учня безпосередньо впливають на мотиваційну сферу. Саме мотивація визначає спрямованість школяра, відображає його інтерес до навчання, бажання та готовність до пізнання [15].

2.3. Позитивні приклади адаптивних освітніх практик

Уроки повинні бути цікавими та надихаючими для учнів, викликати у них щирий інтерес і формувати мотивацію до навчання, а також сприяти розвитку самостійного мислення і дій. Ефективність такого впливу значною мірою залежить від професійної майстерності та стилю викладання конкретного педагога. Для активізації мотиваційної сфери учнів, на мою думку, надзвичайно ефективним є впровадження інтерактивних методів навчання. Застосування інтерактивних технологій потребує дотримання певної структури уроку.

Згідно з підходом О.І. Пометун [45], така структура зазвичай включає п'ять основних компонентів:

Мотивація до навчальної діяльності — на початку уроку вчитель створює емоційно позитивну атмосферу, пробуджує інтерес до теми, формує внутрішню потребу учня включитися в роботу.

Оголошення теми, мети і очікуваних результатів – учні мають розуміти, чому ця тема важлива, чого вони навчатимуться і як це можна застосувати на практиці.

Надання необхідної інформації – вчитель подає новий навчальний матеріал або організовує діяльність учнів для його самостійного здобуття через аналіз, дослідження, обговорення тощо.

Інтерактивна вправа (основна частина уроку) – учні працюють у парах, групах або колективно, застосовуючи здобуті знання на практиці, вирішують проблемні ситуації, обговорюють, дискутують.

Підбиття підсумків, рефлексія – учні оцінюють власну діяльність, висловлюють свої враження від уроку, узагальнюють отримані знання, роблять висновки щодо досягнення мети.

Ця структура дозволяє активно залучати молодших школярів до навчального процесу, сприяє розвитку їхньої позитивної мотивації та особистісного зростання.

Попри складні обставини, у багатьох закладах освіти реалізуються ефективні адаптивні практики, що сприяють мотивації учнів:

- Онлайн-уроки з елементами театралізації або казкових сюжетів;
- Проектна діяльність на тему "Моє безпечне місце", "Моя мрія" тощо;
- Дні радості/кольорові дні, коли всі діти одягаються в певний колір, проводяться спільні творчі завдання;
- Проведення дистанційних конкурсів, вікторин, онлайн-виставок дитячих робіт;
- Організація щоденників настрою, які дозволяють дітям висловлювати свої емоції;
- Формування "Куточка підтримки" у класі або онлайн – з добрими словами, фото домашніх улюбленців, позитивними відео тощо.

Ці практики сприяють не тільки підвищенню мотивації, але й відновленню психоемоційного стану дітей, створенню відчуття нормальності й радості в умовах нестабільності.

Сучасна школа в умовах війни стикається з викликом – одночасно навчати і підтримувати дитину психологічно. Тому основними принципами організації навчання стають: психологічна безпека; гнучкість у формі подачі

матеріалу; індивідуальний підхід; ігрова форма навчання; емоційна підтримка учня.

Ефективні методи формування позитивної мотивації:

1. Створення ситуації успіху. Навіть мінімальне досягнення має супроводжуватися підтримкою й похвалою. Це формує віру в себе й бажання старатися.
2. Інтеграція елементів гри. Навчальна гра, квест, цікаві творчі завдання викликають інтерес та знижують тривожність.
3. Використання казкотерапії та арттерапії. Через символічну мову дитина може проявити й опрацювати власні переживання, що підвищує її внутрішній ресурс для навчання.
4. Підтримка з боку вчителя. Тон голосу, міміка, словесне заохочення - усе це має велике значення для мотивації дитини в умовах нестабільності.
5. Спільне виконання завдань. Робота в парах або невеликих групах сприяє відчуттю згуртованості, що надзвичайно важливо у період втрати безпеки.
6. Використання ІКТ (інформаційно-комунікаційних технологій) в освітньому процесі – яскраві відео, інтерактивні вправи, що захоплюють увагу учнів.
7. Психоемоційна розминка перед уроками – малювання, дихальні вправи, короткі бесіди про настрій.

В умовах воєнного стану важливою передумовою збереження та розвитку мотивації до навчання є співпраця між учителем та родиною. Успішність цієї взаємодії залежить від:

- Налагодження постійного зв'язку (особистого, телефонного, через месенджери або онлайн-платформи);
- Залучення батьків до спільної участі в освітньому процесі, пояснення їм методів підтримки дитини вдома;
- Проведення онлайн-консультацій з питань виховання, допомоги при тривожності;

- Надання порад батькам щодо створення комфортного середовища для навчання вдома;
- Формування спільної позиції щодо емоційної стабілізації дитини (недопущення критики, погроз, надмірного тиску).

Найважливіше – спільна мета педагогів і батьків: не просто забезпечити навчання, а допомогти дитині зберегти інтерес до знань, віру в себе та почуття безпеки.

Мотиваційний цикл, який дозволяє вчителю наповнити психологічним змістом кожен етап уроку, має бути таким:

1. Виникнення мотивації.
2. Посилення та закріплення мотивації.
3. Мотивація завершення.

Педагогічні рекомендації

В умовах воєнного стану особливої актуальності набуває створення педагогічно доцільного середовища для підтримки та розвитку позитивної навчальної мотивації молодших школярів. З огляду на дослідження емоційно-мотиваційної сфери дітей цього віку, пропонуємо такі практичні рекомендації:

1. Забезпечення психологічного комфорту та безпеки

Організувати навчальний процес так, щоб учні відчували себе захищеними. Варто уникати зайвого тиску та порівнянь між дітьми.

Враховувати емоційний стан дитини перед початком уроку, надаючи час для адаптації та «емоційного розігріву».

Залучати психолога для консультування вчителів щодо особливостей поведінки та стану дітей у стресових ситуаціях.

2. Розвиток внутрішньої мотивації до навчання

Формувати позитивну «Я-концепцію» учня шляхом підкреслення навіть незначних успіхів, заохочення до самостійних рішень.

Створювати ситуації успіху на уроці: використовувати диференціацію завдань, дозовані труднощі, які під силу кожній дитині.

Частіше пропонувати творчі завдання, де кожна відповідь є цінною та індивідуальною.

3. Залучення сім'ї до навчального процесу.

Проводити регулярні консультації з батьками щодо підтримки навчальної мотивації вдома.

Рекомендувати родинам створити позитивний мікроклімат для навчання (емоційна підтримка, спільне обговорення навчальних досягнень тощо).

Надсилати дітям та батькам короткі мотиваційні повідомлення або поради через месенджери або щоденники.

4. Використання ігрових і креативних методів навчання

Широко застосовувати елементи театралізації, рольових ігор, навчальних квестів.

Використовувати казкотерапію, арт-техніки, пісні, які знімають тривожність і сприяють включенню дитини в навчальну діяльність.

Забезпечувати зміну видів діяльності на уроці кожні 10–15 хвилин, враховуючи знижену концентрацію уваги у воєнний період.

5. Реалізація принципів гуманної педагогіки.

Виявляти повагу до кожного учня, приймаючи його переживання, страхи, емоційні прояви.

Формувати довірливі стосунки «вчитель – учень», які є підґрунтям для бажання вчитися. Підтримувати культуру доброзичливого спілкування між однокласниками через класні години, колективні творчі справи.

6. Опора на духовні та патріотичні цінності

Включати до навчального процесу твори, приклади, історії, що формують відчуття причетності до Батьківщини, родини, добра.

Організовувати проєкти, які дають змогу дітям проявити емпатію, взаємодопомогу, гордість за себе та своїх рідних.

Ці рекомендації спрямовані на збереження й розвиток внутрішнього ресурсу дитини, її пізнавальної активності та емоційної рівноваги в умовах нестабільного середовища. Вони мають бути адаптовані відповідно до

індивідуальних особливостей кожного учня, що особливо важливо у воєнний час.

Висновки до розділу II

У другому розділі дослідження було розглянуто особливості формування позитивної мотивації учіння молодших школярів в умовах воєнного стану. Аналіз теоретичних підходів і практичного досвіду показав, що в умовах кризових подій, зумовлених війною, освітній процес потребує переосмислення традиційних підходів до мотивації навчання. Особливу увагу слід приділяти створенню безпечного психологічного клімату, налагодженню довірливих стосунків між учителем і учнями, а також застосуванню адаптивних педагогічних технологій. З огляду на це, можна сформулювати такі висновки:

1. Формування позитивної мотивації до навчання в умовах війни є складним і багатогранним процесом, що потребує урахування психологічного стану дітей, впливу стресових факторів та змін у соціальному середовищі. Молодші школярі особливо вразливі до зовнішніх подій, тому освітній процес має бути адаптованим до їхніх емоційних потреб.
2. Безпечне освітнє середовище є ключовою умовою для відновлення та підтримки мотиваційної сфери учнів. Емоційна підтримка, стабільність у навчанні, тепла взаємодія з учителем і ровесниками знижують рівень тривожності та сприяють позитивному ставленню до навчання.
3. Педагогічна взаємодія вчителя з учнями набуває особливого значення: від індивідуального підходу, чуйності та емпатії педагога залежить готовність дитини включитися в навчальний процес. Використання методів позитивного підкріплення, інтерактивних форм роботи та елементів ігрової діяльності суттєво підвищує мотивацію до навчання.
4. Залучення батьків та психологічна підтримка родини є важливою умовою формування стійкої мотивації: партнерство між школою та родиною забезпечує дитині відчуття стабільності, що необхідне для формування інтересу до навчальної діяльності.
5. Інноваційні та адаптивні освітні технології, зокрема дистанційні форми навчання, гнучке планування, емоційно забарвлені завдання та творчі проєкти,

сприяють збереженню і розвитку пізнавальної активності молодших школярів у кризових умовах.

Не розглядаючи докладно традиційні способи стимулювання школярів вчитися (тобто способи підвищення мотивації), можна відзначити, що основними є: позитивний емоційний фон на уроці; опора на кращі якості учня; урахування індивідуальних особливостей кожного.

З метою досягнення позитивного результату необхідно: ставити учнів у ситуацію самостійного вибору мети; сприяти тому, щоб учні бачили зв'язок між витраченими зусиллями та результатами праці; пов'язувати навчальну інформацію з життєвим досвідом школярів; розвивати у дітей пізнавальні мотиви: інтерес до предмета та допитливість; робити урок більш привабливим та цікавим; використовувати загадки, головоломки, ігри, які демонструють поняття, що вивчаються; оформити класне приміщення та парти; використовувати більше наочного матеріалу; застосовувати більше активних, творчих методів навчання; чітко структурувати навчальний матеріал, що, у свою чергу, полегшує сприйняття; логічний, яскравий, захоплюючий виклад спонукає учнів слухати; своєчасно чергувати різні розумові заняття; проводити різні ігри, вікторини, тижні іноземних мов у школі, але тільки так, щоб учні не зазнавали сильного навантаження, інакше все це їм буде не цікаво.

У багатьох сучасних школах впроваджуються різноманітні види та методи організації процесу навчання, які також позитивно впливають на мотивацію: проблемне навчання, метод проектів, метод ритмічної організації навчання, модульна організація навчально-виховного процесу.

Інтерес до навчання залежить великою мірою від цього, які технології використовуються викладачем. Ефективному формуванню пізнавальної мотивації сприяє використання активних методів навчання та технологій, що передбачають систему взаємопов'язаних видів діяльності – проблемних, ігрових, дослідницьких, проектних із застосуванням ІКТ-технологій.

Таким чином, формування позитивної мотивації учіння в умовах воєнного стану можливе лише за умови комплексного підходу, що поєднує

психолого-педагогічну підтримку, безпечне середовище, активну участь батьків і використання сучасних методик, орієнтованих на індивідуальні потреби кожної дитини.

Розділ III. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОЇ МОТИВАЦІЇ УЧІННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

3.1. Діагностика рівня навчальної мотивації учнів початкових класів

Одним із важливих етапів дослідження - у Броськівському закладі загальної середньої освіти Саф'янівської сільської ради Ізмаїльського району Одеської області в початкових класах є виявлення рівня сформованості навчальної мотивації учнів молодшого шкільного віку.

Ефективна педагогічна діяльність у кризових умовах потребує точного розуміння внутрішнього стану дитини, її зацікавленості в навчанні, ставлення до шкільних обов'язків і труднощів. Особливо це актуально в умовах воєнного стану, коли психоемоційний фон школярів може істотно змінюватися.

Мета діагностики: визначити рівень навчальної мотивації учнів молодшого шкільного віку та виявити особливості її прояву в умовах воєнного стану.

Завдання діагностики:

- з'ясувати переважаючий тип мотивації (внутрішня чи зовнішня);
- визначити загальний рівень позитивного ставлення до навчальної діяльності;
- виявити зміни в навчальній мотивації під впливом стресових умов;
- встановити потребу у формувальних впливах для підтримки або підвищення мотивації.

Вікова категорія учасників:

учні 2–4 класів загальноосвітніх закладів.

Методи діагностики:

1. *Методика «Мотивація навчання у молодших школярів» (Н.Г. Лусканова):*

Досліджує ставлення дитини до навчання.

Пропонується серія запитань (у вигляді бесіди чи анкети).

Результат дозволяє класифікувати учнів за трьома рівнями мотивації: високий, середній, низький.

2. *Методика «Сходинки» (модифікація Гінзбурга):*

Учні пропонується уявити, що навчання – це сходи, де нижні сходинки – це небажання вчитися, а верхні – захоплення процесом навчання.

Дитина самостійно обирає, на якій «сходинці» вона перебуває.

Візуально проста та адаптована до молодших школярів.

3. Спостереження та анкетування вчителів і батьків:

Фіксуються прояви ініціативи, працелюбства, емоційної реакції на успіхи/невдачі, стійкість уваги.

Дає змогу отримати об'єктивну картину у поєднанні з самозвітом дитини.

4. Малюнковий тест «Школа очима дитини»:

Діти малюють себе в школі або своє шкільне життя.

Аналіз виявляє емоційне ставлення до школи та навчання.

Добре підходить для виявлення прихованого напруження або тривожності.

Обробка результатів:

Кількісний аналіз (відсотковий розподіл за рівнями мотивації);

Якісний аналіз (опис особливостей мотивації у контексті воєнного стану);

Порівняння результатів з нормою (у разі наявності контрольної групи або попередніх досліджень).

Попередні висновки:

Виявлені дані дають змогу побачити загальний емоційно-мотиваційний фон учнів.

Діагностика дозволяє сформувати групи дітей із різними рівнями мотивації для подальшої формувальної роботи.

Урахування емоційного стану учнів у період війни є необхідним для вибору відповідних педагогічних стратегій.

1. Методика Н.Г. Лусканової

«Мотивація навчання молодших школярів»

Інструкція

Дитині пропонуються запитання у формі співбесіди або анкети. Важливо ставити запитання спокійним тоном. Можна записувати відповіді дослівно.

Запитання:

Чи любиш ти ходити до школи? Чому?

Що тобі найбільше подобається у школі?

Чи хочеш ти дізнаватись нове?

Чи засмучуєшся ти, якщо не можеш щось виконати?

Що ти робиш, якщо щось не виходить?

Як ти ставишся до оцінок?

Тобі важливо бути кращим за інших чи вчитися для себе?

Критерії оцінювання:

Високий рівень мотивації: дитина позитивно ставиться до навчання, прагне знань, демонструє самостійність і ініціативу.

Середній рівень: навчання подобається, але є залежність від зовнішніх стимулів (похвала, оцінки).

Низький рівень: байдужість або негативне ставлення до навчання, уникнення труднощів, страх перед помилками.

2. Методика «Сходинки» (адаптована версія)

Інструкція:

На аркуші зображено сходи з 7 щаблів. На найвищому написано: «Мені дуже подобається вчитись!», на найнижчому — «Я зовсім не люблю вчитись». Дитина повинна поставити фішку або намалювати себе на тому щаблі, де вона вважає себе зараз.

Рівні:

6–7 щабель – високий рівень мотивації

4–5 – середній рівень

1–3 – низький рівень

3. Малюнковий тест «Школа очима дитини»

Інструкція:

Попросіть дитину намалювати школу, урок або себе на уроці. Далі слід попросити описати, що зображено.

Критерії аналізу:

Позитивні ознаки: яскраві кольори, усміхнені обличчя, багато елементів (парти, дошка, учні тощо), спокійна атмосфера.

Нейтральні: відсутність виражених емоцій, мало деталей.

Негативні: темні кольори, страх, ізоляція, сумні фігури, символи загрози (вибухи, укриття, солдати) - це важливо враховувати в умовах воєнного стану.

Табл. 3.1.1.

За методикою Н. Лусканової (фіксація результатів)

№	Прізвище учня	Методика Лусканової «Сходинки»	Малюнок	Загальний рівень мотивації
1.	Петренко Іван	Високий	6 щабель	Позитивний Високий
2.	Крива Олена	Нейтральний	4 щабель	Нейтральний Середній
3.	Паскалова Кіра	Негативний	2 щабель	Низький
4.	Реуцой Микола	Високий	6 щабель	Позитивний Високий
5.	Кристин Майя	Нейтральний	4 щабель	Нейтральний Середній
6.	Михайлова Ольга	Негативний	2 щабель	Низький
7.	Крецу Петро	Високий	6 щабель	Позитивний Високий
8.	Абчинець Іван	Нейтральний	4 щабель	Нейтральний Середній
9.	Георгіу Валентин	Негативний	2 щабель	Низький

За результатами діагностики було встановлено, що:

25% учнів мають високий рівень позитивної мотивації до навчання;

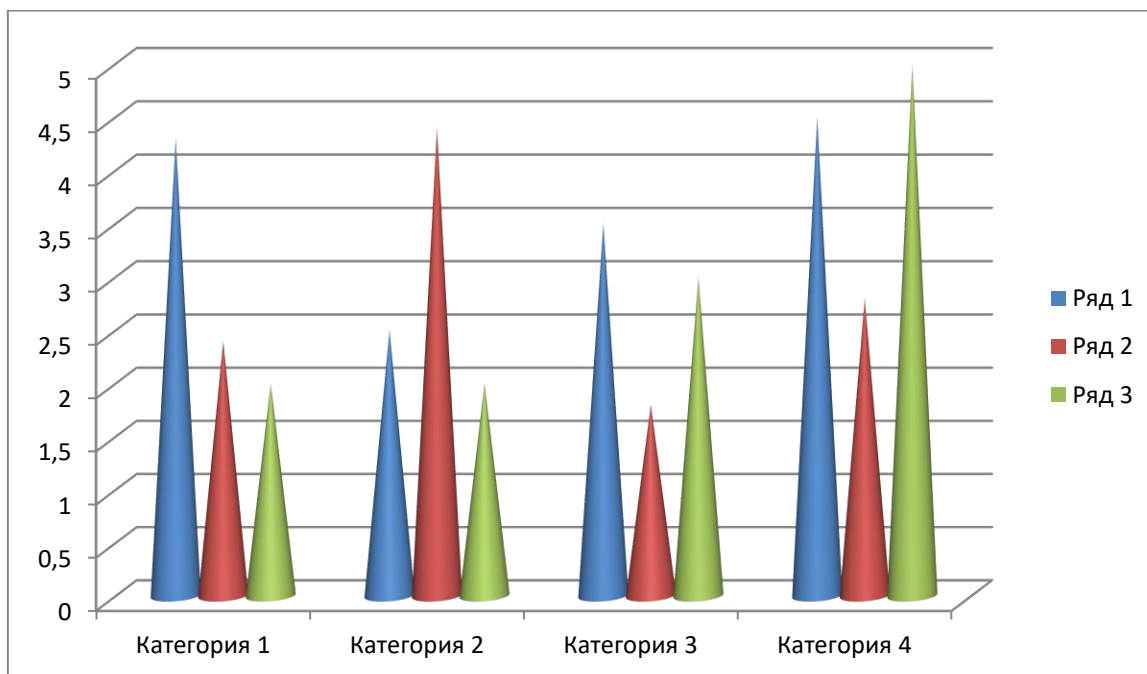
50% учнів демонструють середній рівень, з перевагою зовнішніх стимулів (оцінка, похвала);

25% учнів мають низький рівень мотивації, виявляють тривожність, страх помилки, труднощі в адаптації.

Такі результати підтверджують необхідність впровадження спеціально організованої формульованої роботи, спрямованої на розвиток внутрішньої

мотивації, зменшення впливу стресу та створення безпечного емоційного середовища.

Мал. 3.1.1.

3.2. Організація і проведення формувального експерименту

Формувальний експеримент мав на меті перевірити ефективність спеціально організованої педагогічної роботи, спрямованої на підвищення рівня позитивної навчальної мотивації молодших школярів в умовах воєнного стану.

Мета формувального експерименту: створити та апробувати педагогічні умови, які сприяють розвитку позитивної мотивації до навчання у молодших школярів, з урахуванням впливу воєнної ситуації на психоемоційний стан дітей.

Завдання експерименту: організувати педагогічну взаємодію, спрямовану на розвиток внутрішньої мотивації; впровадити ігрові, емоційно

збагачені та підтримувальні форми навчання; забезпечити емоційно безпечне середовище; простежити динаміку рівня навчальної мотивації учнів.

База дослідження: Броськівський заклад загальної середньої освіти Саф'янівської сільської ради Ізмаїльського району Одеської області

Учасники: 26 учнів 3-х класів

Групи:

Експериментальна група (13 учнів) – навчання з впровадженням спеціальної програми підтримки мотивації

Контрольна група (13 учнів) – навчання за традиційною програмою

Етапи експерименту:

1. Констатувальний етап

Проведено вхідну діагностику (методики Лусканової, «Сходінки», малюнковий тест).

Визначено рівні мотивації: високий, середній, низький.

Зафіксовано домінування зовнішньої мотивації та тривожні настрої у частини дітей.

2. Формувальний етап

Тривав протягом 6 тижнів

В експериментальній групі впроваджено комплекс заходів для формування позитивної мотивації:

Педагогічна програма впливу включала:

а) Мотиваційні ранкові зустрічі:

«Навіщо я вчуся сьогодні?» – короткі бесіди, притчі, міні-історії

Візуалізація цілей дня (малюнки, фішки)

б) Ігрові навчальні стратегії:

Навчальні квести, казкові уроки, рольові ситуації

Творчі завдання: складання коміксів, міні-вистав

в) Психоемоційна підтримка:

Елементи арт-терапії (малювання емоцій, «коробка безпеки»)

Дихальні вправи, вправи на саморегуляцію («пальчикова гімнастика», «веселий подих»).

Табл. 3.2.1

Середні ранги мотивів досягнення успіху молодших школярів

Мотиви досягнення успіху	Середній ранг
Успіх-удача	3,1
Успіх-матеріальний рівень	3,2
Успіх-подолання	4,3
Успіх-влада	4,8
Успіх-результат	7,6
Успіх-переживання	5,4
Успіх-визнання	5,3
Успіх-покликання	6,3

г) Взаємодія з батьками:

Рекомендації для підтримки інтересу до навчання вдома

Тематичні «домашні вікенди» з елементами гри та навчання

3. Контрольно-узагальнювальний етап

Повторна діагностика рівня мотивації за тими ж методиками

Порівняння результатів до і після формувального етапу

Аналіз змін в експериментальній та контрольній групах

Очікувані результати:

Підвищення рівня навчальної мотивації у дітей експериментальної групи

Зниження проявів тривожності та пасивного ставлення до навчання;

Поява внутрішньої мотивації у частини учнів, які раніше її не мали;

Формувальний експеримент засвідчив, що: Навчальна діяльність, зорієнтована на дитину, яка перебуває у психоемоційно складних умовах, має базуватись на принципах безпеки, прийняття, співпереживання та гри.

Позитивне ставлення до навчання може бути сформоване завдяки комплексному підходу, що поєднує педагогіку, психологію, креатив та співпрацю з родиною.

Аналіз результатів експериментальної роботи

Після завершення формувального етапу було проведено повторну діагностику рівня навчальної мотивації учнів експериментальної та контрольної груп з метою виявлення динаміки змін, спричинених упровадженням запропонованих методичних прийомів.

1. Методи збору результатів:

- Повторне використання методик: анкета Н.Г. Лусканової; візуальний тест «Сходинки»; малюнковий тест «Школа очима дитини»;
- Порівняльний аналіз даних «до» і «після» експерименту;
- Узагальнення спостережень учителя та анкет для батьків.

2. Кількісний аналіз динаміки мотивації:

Табл.3.2.2.

Рівень мотивації (динаміка)

Рівень мотивації	Експериментальна група (до)	Експериментальна група (після)	Контрольна група (до)/після
Високий	2 учні (15%)	6 учнів (46%)	3 учні (23%)/ 3 учні (23%)
Середній	7 учнів (54%)	6 учнів (46%)	7 учнів (54%)/ 6 учнів (46%)
Низький	4 учні (31%)	1 учень (8%)	3 учні (23%)/ 4 учні (31%)

3. Якісний аналіз результатів

Експериментальна група:

- Учні стали більш зацікавленими у навчанні, з'явилась ініціатива, активність на уроках.
- Зменшилась кількість негативних емоцій, що раніше супроводжували навчання (страх помилки, відмова від завдань).
- Малюнкові роботи після експерименту містили більше позитивних образів школи, вчителя, однокласників.

- У підсумкових «сходинках» більшість дітей обрали 6–7 рівень, що свідчить про позитивну динаміку.

Контрольна група:

- Значних змін не виявлено. Учні з низьким рівнем мотивації продовжували виявляти байдужість до навчання.
- У деяких випадках навіть посилювалися прояви тривожності (зокрема через загострення воєнної ситуації).
- У мотиваційних малюнках залишались ознаки втоми, страху, небажання бути в школі.

4. Висновки за результатами формувального експерименту:

- Упровадження емоційно-підтримувальних ігрових та арт-методик позитивно вплинуло на навчальну мотивацію учнів.
- В умовах воєнного стану критично важливо забезпечити дітям емоційно безпечне середовище, яке сприяє збереженню інтересу до навчання.
- Методичний комплекс, розроблений у рамках дослідження, може бути рекомендований для використання у початковій школі, особливо в умовах кризових ситуацій.

У процесі виконання кваліфікаційної роботи було здійснено теоретичне обґрунтування та практичне дослідження проблеми формування позитивної мотивації до навчання в учнів молодшого шкільного віку в умовах воєнного стану.

Аналіз психолого-педагогічної літератури засвідчив, що мотивація учіння є складним особистісним утворенням, що визначає активність, наполегливість, інтерес дитини до процесу навчання. У молодшому шкільному віці мотивація формується під впливом значущості навчальної діяльності, впевненості у власних силах, схвалення з боку дорослих та позитивного емоційного фону.

Визначено особливості впливу воєнного стану на психоемоційний стан дітей. Нестабільна ситуація, тривога, стрес, розрив соціальних зв'язків, евакуація або зміна умов життя створюють загрозу зниження інтересу до

навчання, апатії або емоційного вигорання. Тому актуальним є створення безпечного навчального середовища та впровадження педагогічної підтримки.

Проведена діагностика навчальної мотивації в учнів початкової школи виявила, що на початку експерименту значна частина дітей мала середній або низький рівень мотивації, часто орієнтуючись на зовнішні стимули. У малюнках і відповідях учнів фіксувалися ознаки тривожності, втоми, зниженої активності.

Формувальний експеримент довів ефективність запропонованих методичних заходів: впровадження ігрових стратегій, арт-терапевтичних вправ, позитивних ритуалів, мотиваційних бесід, активної взаємодії з батьками. Учні експериментальної групи продемонстрували позитивну динаміку: зросла кількість учнів із високим рівнем мотивації, зменшилася тривожність, з'явилась ініціатива, сформувалося усвідомлення цілей навчання.

Практичні результати засвідчили, що формування позитивної навчальної мотивації в умовах війни є реальним і досяжним завданням, якщо створено відповідні педагогічні умови: підтримка емоційної стабільності, педагогічна емпатія, залучення ігрових технологій та розвиток внутрішніх мотивів учіння.

Розроблений методичний комплекс вправ, завдань і форм роботи може бути адаптований для використання вчителями початкової школи як в очному, так і в дистанційному або змішаному форматі, особливо в умовах кризи чи підвищеного психоемоційного навантаження.

Негативне ставлення до навчання може бути зумовлене різними чинниками. Зокрема:

- Індивідуальними особливостями самих учнів: відсутністю бажання навчатися, нерозумінням значущості освітнього процесу. Навіть коли з'являється інтерес або прагнення, учні можуть не досягати успіху через нестачу базових знань або недостатньо розвинену силу волі.

- Нудним, одноманітним та незрозумілим навчальним матеріалом. Додатково ускладнює ситуацію те, що вчитель, замість підтримки, часто оцінює низькими балами, не враховуючи потреби учня у повторному поясненні чи додатковому заохоченні для засвоєння матеріалу.

Усе це має бути враховано педагогами для формування стійкої позитивної мотивації до навчання в учнів початкової школи.

Рівні навчальної мотивації учнів:

3-ті класи та 4-ті класи

Якими професійними якостями повинен володіти сучасний учитель, аби підтримувати інтерес до навчання та створити умови для майбутнього життєвого успіху кожного учня?

Наукові дослідження вказують, що однією з причин зниження мотивації є недостатня теоретична розробка системи стимулювання навчальної діяльності, а також обмежене використання таких стимулів у практиці проведення уроків. Саме вони є основою формування мотивації до досягнення успіху.

Табл. 3.2.3.

Рівні навчальної мотивації учнів 3–4 класів (за результатами діагностики)

Клас	Кількість учнів	Високий рівень мотивації	Середній рівень мотивації	Низький рівень мотивації
3 клас	25 учнів	6 учнів (24%)	13 учнів (52%)	6 учнів (24%)
4 клас	24 учні	10 учнів (41,7%)	11 учнів (45,8%)	3 учні (12,5%)
разом	49 учнів	16 учнів (32,7%)	24 учні (49%)	9 учнів (18,3%)

Аналіз таблиці: Найбільша кількість учнів має середній рівень навчальної мотивації, що свідчить про потенціал до розвитку інтересу до навчальної діяльності за належних педагогічних умов.

У 4 класі простежується збільшення частки учнів з високим рівнем мотивації, що може бути результатом накопиченого навчального досвіду та підтримки з боку вчителя й родини.

Водночас частина учнів демонструє низький рівень мотивації, що потребує особливої уваги з боку педагогів, шкільного психолога та батьків.

Перспективи подальших досліджень:

Розширення дослідження на учнів середньої школи;

Вивчення ролі цифрових технологій у підтримці мотивації в умовах війни;

Поглиблений аналіз взаємозв'язку між мотивацією і рівнем тривожності.

3.3. Методичне забезпечення формування мотивації учіння молодших школярів

Підвищення позитивної навчальної мотивації в умовах воєнного стану вимагає впровадження особливих методичних засобів, спрямованих не лише на пізнавальний інтерес, але й на емоційне розвантаження, підтримку відчуття безпеки та самоствердження.

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури та результатів власного досвіду в експериментальній роботі було розроблено комплекс методичних матеріалів, які застосовувались у роботі з учнями експериментальної групи.

1. Принципи підбору методичних матеріалів: доступність і відповідність віковим особливостям молодших школярів; емоційна привабливість і включення ігрових елементів; акцент на внутрішню мотивацію: цікавість, самопізнання, бажання бути корисним; підтримка психологічного благополуччя в умовах стресу.

Ефективність навчання залежить не тільки від стратегії учня, а й від стратегії навчання. Для того щоб розвивався творчий інтерес учнів, необхідно створити комфортні умови навчання. Через те, що в дітей віком молодшого шкільного віку сильно розвинене зорове сприйняття явищ і предметів, доречно застосовувати такі методи, які гарантують наочність на високому рівні.

Наприклад, спільні ігри сприяють розвитку реакції у дітей, а також таких якостей, як взаємовиручка та почуття товарищескості. При введенні в заняття гри важливо продумувати її результат, тому що він важливий для педагога, але при цьому не може стати спонукальним мотивом діяльності дітей.

Ігрові вправи з елементами мнемотехніки сприяють формуванню лексикограматичних навичок учнів, а також покликані покращити мотиваційну сферу учнів.

Розроблені вправи складають комплекс, який може використовуватися на уроках на етапі розминки, повторення вивченого або ж презентації нового матеріалу.

2. Основні форми роботи:

Табл.3.3.1

Ігрові вправи мотиваційного характеру.

Назва	Мета	Зміст
«Чарівна скринька знань».	Створення позитивного очікування від уроку.	На початку дня учні витягують картку з передбаченням, що сьогодні вони дізнаються нового «Зірка мого успіху». <i>Самооцінка, усвідомлення досягнень</i> Після уроку кожен учень розмальовує промінчик зірки за те, що вдалося зробити «Навчальний маршрут». <i>Візуалізація прогресу.</i> На плакаті розміщується «доріжка до знань», по якій учень рухається, виконуючи завдання.

Ігри та ігрові прийоми можуть використовуватись на будь-якому етапі уроку. При цьому варто зауважити, що їх використання на уроках не повинно перевантажувати учнів зайвим навчальним матеріалом, який не відповідає темі уроку. Варто уникати надмірно активного чергування видів і форм

діяльності, що може перевтомити учнів, знизити концентрацію уваги, погіршити процес запам'ятовування.

Табл.3.3.2.

Міні-проекти з особистісним змістом

Назва проекту	Опис	Мета
«Я – дослідник»	Діти обирають тему, досліджують її вдома (з батьками), презентують класу.	Формування пізнавального інтересу, самоствердження.
«Допомагаю іншим – навчаюся сам».	Учні готують міні-завдання або загадки для однокласників.	Розвиток внутрішньої мотивації через роль «знавця».
«Навчаємося з емоціями».	Щоденне малювання/висловлювання настрою перед і після уроку	Вивчення емоційного стану, саморефлексія

Табл. 3.3.3.

Арт-терапевтичні вправи як елемент підтримки мотивації.

Вправа	Мета	Матеріали
«Моє бажання до знань»	Проекція позитивного ставлення до навчання	Фломастери, шаблон лампочки чи зірки
«Малюю мрію»	Встановлення особистих цілей, пов'язаних з навчанням	Олівці, фарби
«Мій оберіг на уроці»	Психоемоційна стабілізація	Створення з паперу/ниток власного талісману перед початком уроку.

3. Залучення батьків у підтримку мотивації.

- Картки «Похвали вдома» – учень приносить додому картку з написом «Я сьогодні навчився/навчилась...» – батьки записують свою відповідь;
- «Навчальний фотодень» – створення з батьками фотоісторій про цікаві домашні заняття;
- «Листи підтримки» – написання коротких позитивних повідомлень від батьків (або вчителя) до дитини (у зошит чи особистий конверт).

4. Приклад мотиваційного фрагмента уроку (1–2 хвилини на початку заняття).

«Привіт, пригодно!»

Учитель (урочисто):

«Сьогодні ми вирушаємо у нову мандрівку. Чи знаєте ви, що наш урок може допомогти навіть супергерою? Знання, які ми здобудемо, знадобляться ось у такій ситуації...» (опис міні-сюжету).

Далі учні обирають собі роль, і урок розпочинається в ігровому форматі.

5. Позитивні ритуали.

«П'ять секунд перемоги» – щоденна рефлексія: кожен називає одну річ, якої він навчився або що зробив добре;

«Обійми вдячності» – на завершення тижня діти створюють ланцюжок добрих слів для однокласників;

«Скринька підтримки» – учні анонімно кидають записки з добрими словами в коробку, а наприкінці тижня вчитель читає їх уголос.

Висновки: Запропоновані методичні матеріали сприяють створенню позитивного емоційного фону, забезпечують психологічну підтримку учнів і активізують внутрішню мотивацію до навчання. У поєднанні з ігровими та арт-терапевтичними прийомами, ці засоби довели свою ефективність у роботі з дітьми в умовах підвищеного стресу.

Психолого-педагогічні ефекти як чинники формування позитивної навчальної мотивації:

Ефект новизни

Учні виявляють підвищену зацікавленість до нових, незвіданих обставин та інформації. Їх пізнавальна активність значно знижується, коли подається матеріал, що вже є їм відомим або не викликає інтелектуального напруження. Якщо в навчальному змісті відсутні нові або проблемні аспекти, швидко настає «психологічне перенасичення». Унаслідок цього спостерігається втрата концентрації, байдужість до навчання, поява так званого «рухового занепокоєння».

Перехід від одного інтересу до іншого

Виникнення інтересу до навчання залежить від здатності учня пов'язати нову інформацію зі своїм попереднім досвідом. Якщо цей зв'язок відсутній, то зацікавленість різко знижується.

Ефект загадки. Пізнавальна активність дітей посилюється за умов залучення до розв'язання нестандартних завдань, загадок, логічних парадоксів. Створення проблемних ситуацій, які містять прихований інтелектуальний виклик, мотивує учнів до мислення, пошуку рішень і поглибленого розуміння навчального матеріалу. Вдале включення ефекту «загадки» в структуру уроку сприяє формуванню стійкого пізнавального інтересу.

Мотивація через створення пізнавального протиріччя. Коли учень стикається з явищем, що суперечить його попереднім знанням або логіці, виникає потреба у його поясненні. Демонстрація протиріч у навчальному матеріалі спонукає учнів до самостійного пошуку істини, що активізує їх пізнавальну діяльність.

Ефект виклику. Природне прагнення людини до самореалізації та подолання труднощів проявляється у бажанні приймати виклики. Створення проблемних ситуацій, що вимагають від учня напруження зусиль, активізує мотивацію. Проте «ефект виклику» доцільно використовувати з урахуванням реальних можливостей учнів. Надмірна складність або частота викликів може викликати зворотну реакцію – стрес, втрату інтересу чи зниження самооцінки.

Попередження втрати інтересу до навчання. Необхідно уникати надмірної орієнтації на результат, що викликає емоційне перенавантаження, знижує пізнавальну активність і може спричинити виникнення комплексів. Важливо не допускати критичного рівня психологічного напруження.

Створення ситуацій пізнавального пошуку

Систематичне залучення учнів до пошукової діяльності в рамках навчального процесу забезпечує підтримку інтересу. Це сприяє формуванню дослідницької позиції, стимулює внутрішню мотивацію до самостійного мислення та активної участі в уроках.

Формування позитивного ставлення до навчання Стійке позитивне ставлення до навчання формується через цілеспрямовану педагогічну діяльність, спрямовану на створення атмосфери довіри, взаємоповаги,

прийняття та підтримки. Значущу роль у цьому відіграє образ учителя й загальна культура взаємин у класі.

Індивідуальне цілепокладання Найбільш ефективним способом мотивації є постановка учнем особистісно значущої мети. Самостійне формулювання цілей навчання підвищує рівень довіри до себе, зміцнює самооцінку, сприяє досягненню внутрішньої впевненості у власних силах. Проте така здатність не виникає спонтанно – її потрібно цілеспрямовано формувати на попередніх етапах виховання та розвитку.

Формування впевненості в собі. Психологічна впевненість у власних силах є найпотужнішим мотиваційним фактором. Усі методи мотивації працюють лише за умови, коли учні відчують підтримку й вірять у свої можливості. Довіра вчителя, позитивне підкріплення, акцент на досягненнях, а не на помилках – усе це сприяє формуванню позитивної «Я-концепції», що, у свою чергу, підсилює прагнення до навчання.

Метод самопорівняння. Одним із дієвих мотиваційних прийомів є аналіз учнем власного прогресу — зіставлення поточних досягнень з попередніми. Такий підхід дозволяє учневі бачити «невикористаний резерв» і стимулює до подальших зусиль. Самопорівняння зміцнює внутрішню мотивацію, адже фокус зміщується з зовнішньої оцінки на особистий розвиток.

Висновки до розділу III

Якщо очікування дитини щодо шкільного життя справджуються, у неї посилюється пізнавальна активність і формується стійкий інтерес до навчання, що стає потужним рушієм у здобутті знань. Зміна мотивації, яка лежить в основі навчальної діяльності учня, впливає на її характер і результативність. Діти, які приходять до школи, значно відрізняються рівнем підготовки: одні вже в п'ять років читають, для інших книжка поки що сприймається як забавка; хтось із нетерпінням чекає першого вересня, а хтось почувається розгубленим і пригніченим. Як же враховувати цю різномірність? Досвідчений педагог орієнтується за допомогою власної спостережливості, вміння створювати навчальні ситуації, які сприяють саморегуляції поведінки, викликають бажання висловитися, поділитися емоціями.

Педагогічна чуйність у поєднанні з практичним досвідом дозволяє вчителю точно визначати мотиви поведінки учнів, розпізнавати їхні потреби, бачити зону найближчого розвитку та формувати індивідуальну траєкторію навчання.

Отже, мотивація є ключовим чинником ефективного засвоєння знань: вона стимулює пізнавальний інтерес, сприяє розвитку мовлення, логічного мислення та самостійного осмислення навчального матеріалу.

Оскільки процес сприймання завжди супроводжується роботою пам'яті й мислення, перед загальноосвітніми закладами стоїть важливе завдання – створити умови для результативного навчання й глибокого опанування знань. Формування позитивної навчальної мотивації є необхідним засобом для досягнення високого рівня освіченості учнів.

Загальні висновки

Війна створює критичні соціальні та психологічні умови, що суттєво впливають на емоційний стан і мотиваційну сферу молодших школярів. Постійне відчуття небезпеки, втрата близьких, вимушене переселення та зміни у звичному ритмі життя порушують відчуття стабільності та безпеки, які є базовими для гармонійного розвитку дитини. У таких умовах діти часто виявляють емоційну нестабільність, тривожність, знижену пізнавальну активність і труднощі в навчанні. Зниження внутрішньої мотивації до навчання є наслідком емоційного виснаження, страху та нездатності зосередитися на освітньому процесі. Ці фактори вимагають від педагогів, психологів та батьків комплексної підтримки дітей, створення безпечного освітнього середовища, впровадження адаптивних методів навчання та психоемоційної реабілітації. Позитивна мотивація до навчання в умовах воєнного стану є досяжною лише за умови забезпечення безпечного та психологічно комфортного освітнього середовища. Саме відчуття захищеності, емоційної підтримки з боку вчителів і батьків, а також стабільність освітнього процесу сприяють зниженню рівня тривожності у молодших школярів і відновленню інтересу до навчання. Використання гуманного підходу, індивідуалізації навчання, ігрових та творчих методів дозволяє активізувати внутрішню мотивацію дітей навіть у кризових умовах.

У початковій школі важливо прищепити учням позитивне ставлення до предметів, мотивувати необхідність і значимість предмета, виробити базові навички та вміння, необхідні для подальшого розвитку комунікативної компетенції. На цьому етапі формують навички та вміння спілкуватися в усній та письмовій формах у межах певних сфер та ситуацій відповідно до вікових особливостей учнів та їх інтересів. Мотивація репрезентує зовнішній або внутрішній стимул, що спонукає людину до тієї чи іншої діяльності, поведінки. Мотивація відіграє ключову роль у навчанні, адже не вмотивований учень не матиме позитивних результатів навчання незважаючи на всі методи та способи навчання, які може застосовувати вчитель. Мотивація як різновид

психічного стану людини значною мірою залежить від особистісних, вікових факторів. Так, у дітей молодшого шкільного віку мотиваційна сфера характеризується переважанням ігрової діяльності як основної з поступовим переходом до вчення як провідної діяльності. В учнів молодших класів, порівняно з періодом дошкільного віку, з'являється внутрішнє прагнення до навчання і успіхів у ньому. Основними факторами розвитку мотивації в учнів молодшої школи на уроках можна вважати зміст навчального матеріалу; організацію навчальної діяльності; стиль педагогічної діяльності вчителя; колективні, групові форми навчальної діяльності; оцінка навчальної діяльності школяра в безособовій формі.

Важливими є позитивний емоційний фон на уроці; опора на кращі якості учня; урахування індивідуальних особливостей кожного. Відповідно до необхідності мотивації нами були розроблені різні прийоми та методи мотивації, які можна безпосередньо включати до навчального процесу на уроці для додаткової мотивації та стимулу до знань.

У результаті після апробації та аналізу комплексу мотиваційних вправ для учнів початкових класів, наш метод довів свою спроможність та ефективність у навчанні учнів

Нами було проведено дослідно-експериментальне дослідження для перевірки ефективності запропонованих нами методик, що підвищують мотивацію в учнів під час навчання у молодшій школі. У ході експерименту ми провели анкетування на виявлення провідних мотивів у молодшій школі.

Таким чином, створення позитивної атмосфери довіри та підтримки є ключовим чинником формування навчальної мотивації в дітей молодшого шкільного віку в умовах війни. Найбільш ефективними є методи, що поєднують емоційну підтримку, гру, творчість, інтерактивність і гнучкість. Ключовим чинником є співпраця вчителів та батьків – об'єднання зусиль для збереження стабільності й віри в майбутнє у дітей. Позитивні приклади адаптивного педагогічного досвіду доводять: навіть у надзвичайних умовах можливо підтримувати інтерес до навчання і бажання дитини вчитися.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Андрущенко В. Вчитель ХХІ століття: нова стратегія Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Вища освіта України. 2016. № 4. С. 5-14.
2. Бахмат Н. В. Теоретичні і методичні засади педагогічної підготовки вчителів початкової школи в умовах інформаційно-освітнього середовища вищого навчального закладу : дис.. докт. пед. наук : 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти; Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. Кам'янець-Подільський, Київ, 2017. 510 с.
3. Бачинська Є. М. Вектори змін методичної роботи в закладах загальної середньої освіти в контексті реформування освіти в Україні. Народна освіта. 2017. Вип. 3. С. 16-21.
4. Бех І. Д. Виховання особистості : у 2 т. Т. 1 / І. Д. Бех. Київ : Либідь, 2012. 416 с.
5. Божович Л. І. Проблеми формування особистості школяра / Л. І. Божович. – Київ : Вища школа, 2008. 232 с.
6. Берека В. Є., Галас А. В. Професійна компетентність вчителя початкових класів: навчально - методичний посібник для вчителів. Харків: Вид-во «Ранок», 2018. 496 с.
7. Бех І. Д., Чорна К. І. Концептуальні засади українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді : [програма, метод. рек.]. Ін-т проблем виховання Нац. акад. пед. наук України. Київ, 2015. 28 с.
8. Бібік Н. М., Бурда М. І. Профільна школа: проблеми науково методичного супроводження. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського. 2004. № 11. С. 66–68.
9. Бражнич О. Г. (2001). Педагогічні умови диференційованого навчання учнів загальноосвітньої школи: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07. Кривий Ріг, 238, (Brazhnych, O. H. (2001). Pedagogichni umovy dyferentsiiovanoho navchannia

- uchniv zahalnoosvitnoi shkoly: dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.07. Kryvyi Rih, 238 .
10. Бут Т., Ейнскоу М. Індекс інклюзії: розвиток навчання та участі в життєдіяльності шкіл : Посіб. / Пер. з англ. К. : ТОВ Видавничийдім «Плеяди», 2015. 190 с.
 11. Бучинська Т. В. Сутність та складові професійної компетентності персоналу в умовах конкуренції. / Економічний аналіз: зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол.: В. А. Дерій (голов. ред.) та ін. Тернопіль : Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2014. Том 15. № 2. С. 228-233.
 12. Бойко І.В. Комунікативна компетентність як структурна складова професійної підготовки магістрів освітніх, педагогічних наук. Proceedings of the 2-nd International Scientific and Practical Conference «Scientific Research in XXI Century». Ottawa, Canada: Methuen Publishing House. 2020.
 13. Васильєва Г. І. Позиції зарубіжних вчених впровадження інклюзивної освіти. Методологія неперервної освіти та наукового дослідження: колективна монографія / за ред. Н. М. Рідей, Е. В. Лузік. Київ : ТОВ ЦП «Компринт», 2020. С. 125-132.
 14. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Укл. і голов. ред. В. Т. Бусел. К. : Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. 1736 с.
 15. Верьовкіна Ж. Л., Любарець В. В. Журнал спостережень та планування роботи асистента вчителя закладів освіти з інклюзивною формою навчання. Київ : Міленіум, 2020. 90 с.
 16. Власова Т. А., Данилова О. А. Психолого-педагогічні умови формування позитивної мотивації до навчання молодших школярів // Педагогічні науки. – 2020. – № 3. – С. 45–49.
 17. Волобуєва Т. Б. (2005). Структура професійної компетентності сучасного педагогічних працівників. Гуманізація навчально-виховного процесу : зб. наук. праць (за заг. ред. проф. В. І. Сипченка), XXVHL, С. 33-42.

18. Волянчук А. Мотивація як фактор підвищення навчальної успішності молодших школярів. Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2020. Том 1. № 27. с.241–248.
19. Ворожейкіна О.М. 100 цікавих ідей для проведення уроку. Х.: Вид. група «Основа», 2012, с.87
20. Галецький С.М. Формування комунікативної компетентності майбутніх викладачів іноземних мов засобами інформаційно-комунікаційних технологій. Житомирський державний університет імені Івана Франка. 2020. С. 23-25
21. Гичка І.А. До проблеми формування комунікативної компетентності майбутніх учителів початкових класів. The 11th International scientific and practical conference “Problems of the development of science and the view of society”(March 21–24, 2023) Graz, Austria. International Science Group. 2023. 435 с.
22. Гончарук В.А. Професійна комунікативна компетентність у системі фахової підготовки майбутніх філологів. Гуманізація навчально-виховного процесу. 2021. 1 (92). С. 35-37.
23. Гузій Н. В. Педагогічна творчість, майстерність, професіоналізму контексті акмепрофесіогенезу освітянських кадрів. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 16 : Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики. 2016. Вип. 26. С. 11-15.
24. Гин А. Конструктор урока // Відкритий урок 2002 № 5-6. С.11-19.
25. Дем'яненко Н. Інноваційні підходи до підготовки педагогічних кадрів. Педагогічні науки. 2012. Вип. 54. С. 46-54.
26. Дьякова Н. В. Психологічна допомога дітям у кризових ситуаціях / Н. В. Дьякова // Практична психологія і соціальна робота. – 2019. – Вип. 6. – С. 54–63.
27. Євдокимов В. І., Пономарьова Г. Ф., Покроєва Л. Л., Луценко В. В. Підготовка вчителя в умовах євроінтеграції: навч. посібн. Харків : ХОНМІБО, 2006. С.22-23.

28. Жигірь В. І. Сутність та особливості застосування педагогічних кейсів у професійній підготовці майбутніх учителів. Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 16. Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики. Київ: НПУ імені М.П. Драгоманова. 2017. Випуск 29 (39). С. 106–109.
29. Жигірь В. І. Оцінювання професійної компетентності як результату навчання майбутніх учителів. Молодь і ринок: науково-педагогічний журнал. Дрогобич: Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка. 2017. № 7(150) С. 16–19.
30. Завізна Н. Тлумачення індивідуалізованого навчання у психологопедагогічній літературі. Рідна школа. 1999. №9. С. 55–57.
31. Закон України від 05.06.2014 № 1324-VII «Про внесення змін до деяких законів України про освіту щодо організації інклюзивного навчання». URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1324-18>
32. Заперченко Н. Диференційований підхід до навчання. Поч. шк. 2000. №5. С. 10-12.
33. Засенко В. В. Сучасні проблеми теорії і практики навчання дітей з особливими потребами / Сучасні тенденції розвитку спеціальної освіти (Українсько-Канадський досвід) = Modern trends of special education development (Canada-Ukraine Experience): Матеріали Міжнародної конференції., Київ, 25-26 травня 2004 р./ За ред.: В. І. Бондаря, Р. Петришина. К.: Наук. світ, 2004. С. 26-30.
34. Звєкова В.К. Розвиток творчої активності дітей з особливими освітніми потребами під час гурткової роботи. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика : збірник наукових праць* / Гол. редактор Г. П. Шевченко. Київ: вид-во СНУ ім. В. Даля, Вип. 2 (106). 2023. С.68-77. <https://drive.google.com/file/d/1OoLYzLggMVpN11Zfrm0ndMJX786QjO4t/view?usp=sharing>

35. Карпенко О. Г. Взаємодія школи і сім'ї у формуванні навчальної мотивації учнів // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки. – 2019. – Вип. 72. – С. 73–78.
36. Коваленко С. В. Психологічна підтримка учнів у кризових умовах: роль учителя та батьків // Психологія і суспільство. – 2021. – № 2. – С. 37–41.
- Коваленко, С. В. Психолого-педагогічна підтримка дітей у складних соціально-психологічних умовах / С. В. Коваленко // Психологія і суспільство. – 2021. – № 2. – С. 28–35.
37. Крамаренко Г. М. Партнерство родини і школи в умовах воєнного стану // Освіта і розвиток обдарованої особистості. 2022. № 6 (89). С. 18–22.
38. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 р.: схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14.12.2016 р. № 988-р (The Concept of implementation of state policy in the field of general secondary education reform “New Ukrainian School” for the period until 2029: approved by the order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated December 14, 2016 No. 988-r). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-%D1%80#>
39. Мельник І. Психологічна адаптація дітей у воєнний час: методичні рекомендації / І. Мельник. Київ, 2022. 48 с.
40. Моляко В.О. Творчий потенціал людини як психологічна проблема / В.О. Моляко // Психологічна газета. 2005. №6. С.4-5.
41. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja / Під заг. ред. Бібік Н. М. – К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.
42. Нова Українська Школа: poradnik dla vchytelja. Navchально методичний posibnik. Київ, 2018. 11 с. 19.
43. Основи психології: Підручник. / за ред. О.В. Киричука, В.А. Роменця. К.: Либідь, 1996. 632 с.
44. Парфілова С. Особливості формування пізнавальної мотивації учнів початкової школи. Наукові записки ТНПУ ім. В.Гнатюка. Сер. Педагогіка. Тернопіль : ТНПУ, 2006. Вип.3. С. 88-90.

45. Про затвердження професійного стандарту за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)»: Наказ М-во розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 23.12.2020 № 2736. 2020. URL : <https://drive.google.com/drive/u/0/my-drive>
46. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#>
47. Пометун О., Пироженко Л. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: Науково – методичний посібник. К.: Вид-во АСК, 2003. 192 с.
48. Подмазін С. Психологія особистісно-орієнтованого навчання // Сучасні шкільні технології Ч 1 / Упоряд. І. Рожнятовська, В. Зоц - К.: Ред. загальнопед. газ., 2004 - С.50-63.
49. Романовский А.Г., Михайличенко Б.Е. Философия достижения успеха: Учебное пособие. Харьков: НТУ «ХПИ», 2003. 691 с.
50. Савченко О. Я. Виховний потенціал початкової освіти: посібник для вчителів і методистів початкового навчання. К.: Богданова А. М., 2009. 226 с.
51. Савченко О.Я. Компетентнісний підхід як чинник модернізації початкової освіти / О.Я. Савченко // Наука і освіта. Серія «Педагогіка», 2011. №9. С. 13
52. Савченко С.В. Педагогіка партнерства у проекті Концепції «Нової української школи». Режим доступу: <https://www.slideshare.net/ippokubg/ss-67119769>
53. Скрипник М. Мистецтво бути педагогом: Зб. тренінг. занять.- К. : Вид. дім «Шкіл. світ» : Вид. Л. Галіцина, 2006. 112 с.
54. Савченко О. Я. Психологія розвитку дитини / О. Я. Савченко. Київ: Літера ЛТД, 2020. 312 с.
55. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи : підручник / О. Я. Савченко. Київ : Літера ЛТД, 2020.312 с.
56. Синиця О. О. Професійно-етична культура викладача. Актуальні проблеми вдосконалення навчального процесу : тези доп. та повідомлення учасників II

конф. школи пед. майстерності Нац. юридичної академії України імені Ярослава Мудрого. Харків, 2008. С. 103–105.

57. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23.02.2022 № 286-р.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-%D1%80#>

58. Султанова Н.В. Педагогічні аспекти формування етичної компетентності майбутнього педагога. Педагогічний Альманах. 2010. Вип. 6. С. 155–159.

59. Тулупова Т. Шкільна мотивація як компонент психологічної комфортності. Психолог. 2006. № 15. с.5–8. 4. Усе про мотивацію / уклад. А. Г. Дербеньова. Х.: Вид. група «Основа», 2012. 207 с.

60. Усе про мотивацію. Уклад. А.Г. Дербеньова. Х.: У 74. Вид. група «Основа», 2012, с.123

61. Товкан О. В. Формування мотивації до навчання в умовах війни: виклики для вчителя // Початкова школа. 2022. № 5. С. 12–15.

62. Типи навчальні програми для 1 – 4 класів. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalnaserednya-osvita/navchalni>

63. Хоружа Л. Л. Етична компетентність учителя як основа реалізації гуманістичної парадигми освіти. Шлях освіти. 2003. № 3. С. 27–33.

64. Хоружа Л. Л. Проектна культура вчителя: етичний компонент. Шлях освіти. 2006. № 4. С. 11–15.

65. Хоружа Л. Л. Розвиток етичної компетентності майбутнього вчителя як багатофакторний процес. Педагогіка і психологія професійної освіти. 2003. № 5. С. 42–44.

66. Черепковська Н.І. Виявлення та стимуляція розвитку творчого потенціалу дітей / Н.І.Черепковська // Обдарована дитина. 2006. №1. С.18-21.

67. Чорна Л.Г. Психологія забезпечення розвитку творчих здібностей / Л.Г. Чорна // Психологічна газета. 2011. №2. С.42-46.

68. Шаров О. Особливості управління закладами фахової передвищої освіти в умовах воєнного стану, слайди 12–20.

URL: <https://nmc-vfpo.com/wpcontent/uploads/2022/10/sharov-pro-osoblyvosti-upravlinnya-zvo-v-umovah-voyennogo-stanu2022-10-19.pdf>

69. Gunawan S., Saputra H. Problems and teaching solutions for students' in learning English. PROJECT. Vol. 3. №1. 2020. P. 59-63.

70. Rasulova N. Challenges and Solutions in English language teaching to students. Young Scientist. 2020. № 11 (301). P. 179-181.

71. Uysal D. Problems and solutions concerning English language preparatory curriculum at higher education in view of ELT instructors. International Journal of Contemporary Educational Research. 6 (2). 2019. P. 452-467.

Додатки

Додаток А.

Поради, які допоможуть залучити школярів до активної участі в освітньому процесі, формувати їхню завзятість та цілеспрямованість, не витрачая особливих зусиль.

1. Створюйте комфортну психологічну атмосферу

Психологічна безпека та довірливі стосунки між учителем та учнями відіграють одну з визначальних ролей у формуванні позитивної мотивації школярів. Адже в довгостроковій перспективі страх перед невдачами та їхніми наслідками може призвести до повного зникнення інтересу до навчання. Аби цього уникнути, варто створювати простір, де школярі будуть впевнені, що їх розуміють та цінують такими, якими вони є. Заохочуйте їх вірити у власну здатність долати труднощі та намагатися досягати успіху.

2. Дізнавайтеся більше про своїх учнів

Якщо вчитель добре знає своїх учнів, налаштувати їх на плідну та конструктивну роботу в класі набагато легше. І сенс полягає не в тому, аби знати ім'я кожного школяра. Набагато важливіше знати про їхні захоплення, досягнення, симпатії та антипатії. Тож обговорюйте з ними тренди у світі сучасної музики та кіно, заохочуйте висловлювати власну думку з приводу політичних та суспільних новин. Ця комунікація сприятиме підвищенню впевненості школярів у власних силах і позитивному впливу на їхню поведінку в класі, а отже, й на процес навчання.

3. Визначайте «прозорі» цілі та знаходьте баланс у складності навчального матеріалу

Визначення конкретних і зрозумілих цілей спрямовує учнів до досягнення певної мети й дозволяє уникнути плутанини. Чітке розуміння того, що очікують від їхньої роботи, спонукає їх зосередитися на виконанні завданні й запобігти негативним переживанням. Також важливо не допускати ускладнення навчального матеріалу, адже часто це призводить до перевантаження учнів та зниження загального інтересу до шкільної діяльності. Одночасно завдання не мають бути занадто легкими, школярі мають усвідомлювати відчуття вкладеної праці та розвивати здатність до подолання перешкод.

4. Змінюйте форми роботи на уроках

Мозок любить новизну, тож не секрет, що рутина погано впливає на мотивацію до будь-якої діяльності у будь-якому віці. Адже навіть дорослі вигорають на улюбленій роботі через однаковий розпорядок справ і доручень. Що вже казати про школярів – буденність та одноманітність навчальних занять неодмінно викличуть у них нудьгу. Аби цього уникнути, варто не зациклюватись на одній схемі уроку та пропонувати школярам різні творчі завдання та нові форми роботи. Наприклад, можна проводити екскурсії та зустрічі з цікавими людьми, практикувати інтерактивні практичні роботи та вікторини, створювати креативні навчальні проекти. Жонглювання різноманітними методиками сприятиме підтримці високого рівня зацікавленості та розумінню учнів, що їхні знання можна використовувати для вирішення найрізноманітніших завдань.

5. Демонструйте практичну значимість та перспективу застосування знань

Всім відомо, що фундаментом мотивації є інтерес. А питання «Навіщо мені це потрібно?», напевно, чули всі вчителі. Аби уникнути цих запитань варто їх дивувати й наводити приклади того, як набуті знання допоможуть їм досягти успіху в майбутньому, спростити життя, стати цікавою та різнобічною людиною. Наприклад, якщо вони хочуть написати цікавий пост у соцмережах, їм потрібні знання української мови. Якщо вони мріють у майбутньому стати розробниками ігор, їм знадобляться знання з іноземної мови, математики та фізики. А якщо вони захочуть побудувати ідеальний маршрут для подорожей, без географії їм не впоратись. Уроки, на яких демонструється, як набуті навички використовується «справжніми» людьми у реальному житті, дійсно цінуються учнями.

6. Влаштовуйте челенджі та проводьте змагання

Створення здорової конкуренції в класі – чудовий спосіб мотивувати та заохочувати учнів до навчання. Творчість, нововведення та ефект непередбачуваності стимулюватиме їх бути більш продуктивними та креативними. Різноманітні заходи, конкурси, квести та ігри допоможуть формувати здоровий змагальний дух та боротися за звання кращого. А дебати та дискусії допоможуть їм ефективно опрацювати інформацію, а не просто її отримати. Інтелектуальні змагання сприятимуть підвищенню задоволення учнів від уроку та розкриттю їхнього потенціалу й зроблять навчання більш інтерактивним.

7. Дивуйте учнів на уроці

Що допоможе захопити увагу учнів та утримувати її протягом уроку? Щось нове, веселе та несподіване! Наприклад, можна зненацька увімкнути відео або аудіоматеріали, продекламувати вірш чи уривок із твору, згадати цитату відомої особистості. Або запропонувати виконати завдання, над яким усі будуть ламати голову. На підвищення навчальної мотивації чудово працює сторітелінг й почуття гумору – анекдот чи смішна історія з життя не лише приверне увагу учнів, а й сприятиме зближенню педагога та школярів.

8. Заохочуйте вести портфоліо досягнень

Учнівський колектив настільки неоднорідний, що знайти єдиний та універсальний спосіб одночасного задоволення всіх освітніх потреб майже неможливо. Хтось із них краще сприймає нову інформацію візуально, а хтось – на слух. Одни схильні до точних наук, інші – яскраво виражені гуманітарії. Комуś навчатися нудно, бо вони все схоплюють на льоту, а комуś треба набагато більше часу для опрацювання матеріалу. Але вкрай важливо, щоби свій прогрес у навчанні відчували всі учні, тому варто відзначати не лише їхні результати, а й докладені зусилля. Запропонуйте їм збирати свої досягнення та вести портфоліо – це допоможе їм відчути задоволення від навчання та надихатиме на нові досягнення.

9. Надавайте свободу вибору

Право вибору сприяє підвищенню інтереса школярів до навчання, заохочує їх проявляти більше ініціативи та спонукає до активної роботи. Тож бажано якомога часто використовувати цю можливість. Наприклад, можна пропонувати школярам обирати тему для твору, презентації, доповіді, віршу для заучування, форму проведення самостійної роботи тощо. Вибір завдання або визначення проблеми, над розв'язанням якої вони будуть працювати, сприятиме підвищенню їхньої відповідальності за якість виконаної роботи та заохочуватиме до самоконтролю.

10. Призначайте ролі

Учнівський колектив – це суспільство в мініатюрі, де кожному учню важливо відчувати свою значимість. Аби реалізувати цю потребу, разом із учнями складіть список завдань на тиждень, визначте критерії та запропонуйте школярам обрати вид работ. Наприклад, він може містити такі пункти:

- ведення класного чату;
- підготовка інформації про життя класу для шкільного сайту;
- вибір ігор та активностей;
- спілкування з гостями класу (тими, хто приходить у ваш кабінет під час зміни);
- щоденний облік відвідуваності тощо.

11. Прислухайтесь до ідей учнів

Можливість висловити свої думку з приводу проведеного уроку залучає учнів до навчання та сприяє створенню стосунків, заснованих на довірі. Наприкінці кожного заняття запитуйте у них, який вид роботи їм сподобався або що викликало хвилювання. Аби інтегрувати їхні ідеї в освітній процес, разом аналізуйте відповіді або проводьте мозковий штурм, який допоможе їх реалізувати на практиці.

12. Використовуйте систему винагород

Емоційна, як і матеріальна, винагорода є найпотужнішим поштовхом до дії. Адже її здобуття призводить до розуміння, що все зроблене було не дарма, а чим більше сил витрачено, тим більше радієш успіху. Так у свідомості закріплюється думка про позитивний чинник результату важкої праці. Нагородження є одним із найважливіших засобів мотивації учнів, адже почуття гордості за отриману винагороду спонукає прикладати ще більше зусиль для досягнення прогресу. Така проста «нагорода», як короткий електронний лист із привітанням за чудово виконану роботу або коротка розмова наприкінці уроку гарантовано викликає позитивні емоції та підштовхне їх до подальших звершень. А ще мотивація тісно пов'язана з особистісною позицією школяра - якщо він переконаний в тому, що він розумний та талановитий, то й прагнення до виконання певних дій буде більшим. Тож варто посилювати особистісну позицію школяра шляхом навчальних установок та афірмацій на навчання – я сильний, я впораюся, я здібний тощо. І не втрачайте нагоди їм сказати: «Ти мене приємно здивував», «Дивовижно!», «Майстерно!».